

Primjena sinkronog grupnog intervjua u kvalitativnim istraživanjima

---

Kos, Dorotea

Undergraduate thesis / Završni rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University North / Sveučilište Sjever**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:122:115993>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-19**

Repository / Repozitorij:

[University North Digital Repository](#)

**Sveučilište
Sjever**

Završni rad br. 209_NOV_2021

**Primjena sinkronog grupnog intervjua u kvalitativnim
istraživanjima**

Dorotea Kos, 3564/336

Koprivnica, listopad 2021. godine

**Sveučilište
Sjever**

Odjel za komunikologiju, medije i novinarstvo

Završni rad br. 209_NOV_2021

**Primjena sinkronog grupnog intervjua u kvalitativnim
istraživanjima**

Student

Dorotea Kos, 3564/336

Mentor

doc. dr. sc. Željka Bagarić

Koprivnica, listopad 2021. godine

Prijava završnog rada

Definiranje teme završnog rada i povjerenstva

ODJEL	Odjel za komunikologiju, medije i novinarstvo		
STUDIJ	preddiplomski sveu ilišni studij Novinarstvo		
PRISTUPNIK	Dorotea Kos	MATIČNI BROJ	3564/336
DATUM	3. 9. 2021.	KOLEGIJ	Medijska istraživanja
NASLOV RADA	Primjena sinkronog grupnog intervjua u kvalitativnim istraživanjima		
NASLOV RADA NA ENGL. JEZIKU	Application of synchronous group interview in qualitative research		

MENTOR	Željka Bagarić	ZVANJE	docent
ČLANOVI POVJERENSTVA	1. doc. dr. sc. Krešimir Lackovi , predsjednik		
	2. doc. dr. sc. Lidija Duji , lanica		
	3. doc. dr. sc. Željka Bagari , mentor		
	4. doc. dr. sc. Željko Krušelj, zamjenski lan		
	5. _____		

Zadatak završnog rada

BROJ	209_NOV_2021
------	--------------

OPIS
Ovaj rad je nastao u okviru provedbe projekta Sveu ilišta Sjever "eRadio za drugu šansu" gdje je tijekom 2020. godine provedeno kombinirano empirijsko istraživanje. U radu e se odgovaraju im metodama i alatima kvalitativne metodologije obraditi i analizirati dobiveni rezultati tri fokus grupe.

Za potrebe izrade rada na odabranu temu, pristupnica e:

- 1) Pretražiti i selektirati relevantnu literaturu, te formulirati sažeti problemski i teorijski okvir rada.
- 2) Kreirati instrumente za prikupljanje i obradu podataka empirijskog istraživanja (protokol sinkronog polustrukturiranog intervjua; kodne bilješke).
- 4) Izvršiti transkripciju i tematsku analizu sadržaja intervjua.
- 5) Osigurati poštovanje eti kih standarda u svakoj fazi obrade rezultata (anonimnost, povjerljivost, kodiranje podataka).
- 6) Iznijeti zaklju na razmatranja.
- 7) Uobli iti sva poglavlja završnog rada sukladno standardima Sveu ilišta Sjever i istraživa ke etike za ovu vrste ispitanika.

ZADATAK URUČEN

6.9.2021.

POTPIS MENTORA

SVEUČILIŠTE
SJEVER

Predgovor

Ponajprije želim iskazati zahvalu članovima povjerenstva na razumijevanju te vremenu koje su izdvojili vezano uz ovaj završni rad, no još više od toga vezano uz prenošenje znanja, podučavanje te svaki vođeni razgovor tijekom moga preddiplomskoga obrazovanja.

Istaknula bih zaslugu svoje mentorice kojoj ću vazda biti zahvalna što me u trenucima potrebe razumjela, savjetovala i motivirala. Uvijek bi pronašla vremena za razgovor koji je bio pun ohrabrenja u mirnim i staloženim riječima koje su mi bile potrebne. Hvala na pruženoj nadi, proširivanju vidika te ukazivanju na postojanje boljeg sutra.

Zahvaljujem i svojim prijateljima koji su tu za mene u teškim trenucima, ali i u onim lijepim. Jednako kao što je to u životu, tako su sa mnom dijelili i stresne situacije tijekom studiranja, ali se zajedno sa mnom veselili i svakom uspjehu.

Svu hvalu zaslužuje moja obitelj. Zahvalna sam na svakoj toploj riječi, kao i na razgovorima u kojima se riječi nisu koristile jer je sve bilo jasno iz pogleda. Tijekom studiranja uživala sam iznimnu potporu i podršku u svakome pogledu, hvala vam na tome, ali i na svakoj pokudi i pohvali, kao i bezuvjetnoj ljubavi. Bez vas ne bih bila ta koja sam danas. Od sveg vam srca hvala.

Sažetak

Rezultati novijih analiza i istraživanja o razini vidljivosti ranjivih skupina u društvu kao i njihove medijske prezentacije, ukazali su na slabu vidljivost ove tematike u hrvatskome javnome prostoru te da novinari često nisu svjesni određenih stereotipa i predrasuda pa i nekih oblika diskriminacije u svome izražavanju i izvještavanju čime posredno pridonose njihovoj socijalnoj isključenosti. S druge strane, i hrvatski su mediji suočeni s brojnim problemima, od radnih uvjeta novinara pa sve do nedostatnog formalnog obrazovanja o izvještavanju o ranjivim skupinama i razini interkulturalnih kompetencija u pogledu povećanja vidljivosti ranjivih skupina.

Ciljevi ovog rada su istražiti percepciju i stavove studenata medijskoga usmjerenja i medijskih djelatnika/novinaru o obilježjima medijske prezentacije društvenoga uključivanja povratnica i povratnika s odsluženja kazne zatvora te stavove poduzetnika o njihovim problemima prilikom uključivanja na tržište rada. U radu se primjenjuje kvalitativna istraživačka metodologija – sinkroni grupni intervju u provedbi metode fokusnih grupa, metoda opažanja i induktivna analiza transkripcije u pet koraka. Empirijsko istraživanje provedeno je na namjernom uzorku od ukupno tri fokusne grupe.

Dobiveni rezultati ukazuju kako medijska prezentacija ove ranjive skupine nije dovoljno zastupljena a niti oslobođena od stereotipa i predrasuda, odnosno, senzacionalizma i negativnog portretiranja. Interes javnosti i postojeća medijska agenda i diskurs nalaze se u dihotomiji. Svakako treba izbjeći komercijalizam te se othrvati „klikabilnosti“. Poduzetnici u ovom uzorku su nedovoljno informirani o poticajima za zapošljavanje bivših zatvorenika. Bitno je istaknuti kako su se svi ispitanici složili o snažnoj potrebi dodatne edukacije svih uključenih dionika u procesu uspješne reintegracije povratnica i povratnika s odsluženja kazne zatvora u zajednicu, kao i u podržavanju inicijative i ciljeva europskog inkluzivnog projekta „eRadio za drugu šansu“ Sveučilišta Sjever. Također, i ovo istraživanje je pokazalo kako ispitanici zapravo nisu svjesni vlastitih predrasuda prema pripadnicima ove ranjive skupine društva, što se ogleda u izjavama ispitanika svih fokusnih grupa da bi bilo potrebno znati vrstu kaznenog delikta zbog kojih je izrečena kazna zatvora, te da bi one koji nisu počinili teška kaznena djela, svakako rado zaposlili i šire medijski predstavili javnosti.

Kako su istraživanja ove vrste rijetka na globalnoj razini, dobiveni rezultati mogu pridonijeti povećanju korpusa znanja o ovoj tematici te stjecanju boljeg uvida u percepciju javnosti kao i pripadnika ovih skupina ispitanika. Jednako tako, mogu poslužiti kao kvalitetna

osnova za kompleksnija istraživanja na reprezentativnom uzorku, kao i za kreiranje programa edukacije usmjerenih na jačanje interkulturalnih i stručnih kompetencija medijskih djelatnika.

Ključne riječi: fokusna grupa, povratnici iz zatvora, reintegracija, senzibilizacija medija, sinkroni grupni intervju.

Summary

The results of recent analyzes and research on the level of visibility of vulnerable groups in society as well as their media presentations, indicate poor visibility of this topic in the Croatian public space and that journalists are often unaware of certain stereotypes and prejudices and some forms of discrimination in their expression and reporting. indirectly contribute to their social exclusion. On the other hand, the Croatian media also face a number of problems, from the working conditions of journalists to the lack of formal education on reporting on vulnerable groups and the level of intercultural competences in terms of increasing the visibility of vulnerable groups.

The objectives of this paper are to explore the perception and attitudes of media students and media workers / journalists about the characteristics of media presentation of social inclusion of returnees and returnees from serving a prison sentence and the attitudes of entrepreneurs about their problems in entering the labor market. The paper applies a qualitative research methodology – synchronous group interview in the implementation of the focus group method, observation method and inductive analysis of transcription in five steps. Empirical research was conducted on a deliberate sample of a total of three focus groups.

The obtained results indicate that the media presentation of this vulnerable group is not sufficiently represented or freed from stereotypes and prejudices, that is, sensationalism and negative portrayal. Public interest and the existing media agenda and discourse are in a dichotomy. Commercialism should definitely be avoided and „clickability“ should be avoided. Entrepreneurs in this sample are insufficiently informed about incentives to employ ex-prisoners. It is important to point out that all respondents agreed on the strong need for additional education of all stakeholders in the process of successful reintegration of returnees from community imprisonment, as well as in supporting the initiative and goals of the European inclusive project „eRadio for a second chance“ University North. Also, this research showed that respondents are not aware of their own prejudices against members of this vulnerable group of society, which is reflected in the statements of respondents from all focus groups that it would be necessary to know the type of criminal offense for which a prison sentence was imposed. they did not commit serious crimes, they were certainly happy to be hired and presented to the public in the media.

As researches of this kind are rare on a global level, the obtained results can contribute to increasing the corpus of knowledge on this topic and gaining a better insight into the perception of the public as well as members of these groups of respondents. Equally, they can serve as a

quality basis for more complex research on a representative sample, as well as for the creation of educational programs aimed at strengthening the intercultural and professional competencies of media workers.

Keywords: focus group, media sensitization, prison returnees, reintegration, synchronous group interview.

Sadržaj

1.	UVOD.....	1
1.1.	Problemski okvir rada	2
1.2.	Svrha i cilj rada	3
1.3.	Struktura rada	4
2.	KVALITATIVNE METODE ISTRAŽIVANJA	5
3.	FOKUSNA (ŽARIŠNA) GRUPA.....	11
3.1.	Polustrukturirani intervju	19
3.2.	Sinkroni grupni intervju	20
3.3.	Indukcijska analiza intervju.....	21
4.	PROJEKT „eRADIO ZA DRUGU ŠANSU“	23
5.	METODOLOŠKI OKVIR RADA	24
5.1.	Svrha i cilj	24
5.2.	Uzorak ispitanika.....	25
5.3.	Uzorak varijabli.....	27
5.4.	Metode prikupljanja i obrade podataka.....	28
5.5.	Etičke napomene	28
5.6.	Metodološka ograničenja	29
6.	REZULTATI I DISKUSIJA.....	30
7.	ZAKLJUČAK.....	49
8.	LITERATURA	54
	Knjige	54
	Časopisi i zbornici	54
	Kvalifikacijski radovi	57
	Mrežni i elektronički izvori	57
9.	POPIS TABLICA I FUSNOTA	59
9.1.	Popis tablica	59
9.2.	Popis fusnota	59
	PRILOZI.....	61
	Prilog A: Protokol: grupni intervju – fokus grupa.....	61
	Prilog B: Informirani dobrovoljni pristanak sudionika	64

1. UVOD

Ideja za ovaj završni rad potječe iz vlastite zainteresiranosti određenim pojedinostima tijekom preddiplomskoga obrazovanja. Prva se odnosi na susret s predavanjima na kolegiju Medijska istraživanja, koja sam imala prilike slušati tijekom četvrtoga semestra. Posebice me se dojmio proces u kojem smo mi studenti sami trebali osmisliti i provesti empirijsko istraživanje, od početnoga nacrtu do korištenja različitih alata i interpretacije rezultata. Tijekom cijelog tog procesa, nastavno vodstvo nositeljice kolegija, docentice Željke Bagarić omogućilo mi je lakše shvaćanje teorijskoga dijela, kao i povezivanje istoga u praksi, i to na kreiranom vlastitom nacrtu. Pored metoda koje su bile zadane u okviru kolegija, u meni se probudio interes i za saznanjem o provođenju ostalih istraživačkih metoda.

Drugi razlog koji se krije iza nastanka ovoga rada jest europski projekt Sveučilišta Sjever „eRadio za drugu šansu“, moje mentorice. Na prvu vijest o postojanju projekta vrlo sam se zainteresirala. Ovim se projektom želi dodatno senzibilizirati novinare i javnost te podići svijest o poteškoćama i problemima koji prate bivše zatvorenike prilikom povratka s odsluženja kazne. Shvativši kako ne znam mnogo o ovoj temi u meni je tinjala znatiželja, a s obzirom na to da si volim postavljati ciljeve te ostvarujući ih učiti i stjecati nove spoznaje, izrazila sam htjenje za sudjelovanjem u projektu. Želja mi se ispunila te sam od samoga početka provedbe projekta uključena u predviđene mu aktivnosti. Prihvatila sam svaku priliku za sudjelovanjem te sam se javila i sudjelovala i u provedbi istraživanja pomoću fokus grupa vezanih uz ciljeve projekta.

Uvidjela sam da svoje iskustvo rada u radijskome mediju mogu dodatno prakticirati u smislu kreiranja radijskih emisija u okviru aktivnosti ovoga projekta. No, glavnu motivaciju za sudjelovanjem u projektu pronašla sam upravo u samoj temi. I sama sam vrlo brzo postala svjesna problema s kojima se nose deprivirane, odnosno ranjive skupine našega društva. Također, rezultati provedenoga istraživanja stavova javnosti, ali i samih medijskih djelatnika o razini vidljivosti ranjive skupine u medijima i u društvu općenito, ukazali su kako se radi o temi koja se rijetko pojavljuje u javnome prostoru, te da sudionici često nisu svjesni postojanja određenih stereotipa pa i nekih oblika diskriminacije u vlastitome izražavanju. Postavila sam si pitanje mogu li i ja i na koji način pripomoći kako bi ranjive skupine našega društva bile vidljivije te medijski prikazane na ispravan način.

To se evo i ostvarilo na putovanju zvanom završni rad, a koji se temelji na istraživačkim metodama u okviru provedbe projekta „eRadio za drugu šansu“. Tijekom brojnih konzultacija, odlučeno je staviti naglasak na provedbu fokus grupe kao jedne iznimno zanimljive kvalitativne metode istraživanja. U teorijskome dijelu rada upravo će ta metoda biti detaljnije prikazana, dok

će se kroz metodološki okvir predočiti kako se ona u praksi provela, pri čemu su nas zanimali stavovi studenata, medijskih djelatnika i gospodarstvenika.

1.1. Problemski okvir rada

Prema definiciji mrežnog izdanja Hrvatske enciklopedije (2021), socijalno su isključeni oni pojedinci koji nisu u mogućnosti sudjelovati u uobičajenim aktivnostima društva kojemu pripadaju zbog čimbenika koji su izvan njihove kontrole. Socijalna je isključenost višedimenzionalni pojam koji povezuje materijalne i nematerijalne aspekte životnoga standarda. Biti isključen ne znači samo biti bez prihoda ili materijalnih resursa, već i imati reducirane i pokidane društvene veze, odnosno izgubiti svoje mjesto u društvu. Brojni su i različiti aspekti temeljem kojih se razlikuju skupine društva u riziku od društvene isključenosti (ekskluzije). Strategija borbe protiv siromaštva i socijalne isključenosti RH (2014-2020) navodi ekonomski status, obiteljsku strukturu, identifikaciju (nacionalne/etničke/vjerske/spolne i rodne manjine), dob, počinjenje zločina, obrazovanje, zdravstveno stanje i invaliditet. U fokusu ovoga rada nalazi se ranjiva skupina povratnica i povratnika s odsluženja kazne zatvora.

Rezultati analiza, službenih izvješća i provedenih istraživanja medijskih sadržaja na području Republike Hrvatske o razini vidljivosti ranjivih skupina u društvu kao i njihove medijske prezentacije, ukazali su kako se radi o temi koja se rijetko pojavljuje u javnome prostoru te da novinari često nisu svjesni postojanja određenih stereotipa i predrasuda pa i nekih oblika diskriminacije u svome izražavanju i izvještavanju, pa se bilježe slučajevi kršenja ljudskih prava od strane samih medija. Podaci dostupni u izvješćima pravobraniteljice za osobe s invaliditetom (2016)¹ te pravobraniteljice za ravnopravnost spolova (2017)², ukazuju kako se problematika medijskoga izvještavanja o ranjivim društvenim skupinama očituje na više razina, a postojeći medijski pristup zapravo desenzibilizira javnost po pitanju određenih problema s kojima se takve skupine suočavaju te tako posredno pridonosi njihovoj socijalnoj isključenosti.

S druge strane valja ukazati i na to da su i sami mediji suočeni s brojnim problemima koji uključuju sustavno pogoršanje radnih uvjeta novinara. Na određene probleme ukazuju i sami novinari/medijski djelatnici. Primjerice, prema rezultatima ankete iz izvještaja „Novinari u Hrvatskoj“ (Peruško i dr. 2016), 83,7% ispitanih novinara smatra kako se u posljednjih pet godina vrijeme koje imaju na raspolaganju za istraživački rad pri izradi članaka smanjilo, dok ih

---

¹ Sažetak Izvješća o radu pravobraniteljice za osobe s invaliditetom za 2016., <https://posi.hr/izvjesca-o-radu/>

² Izvješće o radu Pravobraniteljice za ravnopravnost spolova za 2017. godinu, <http://www.prs.hr/index.php/izvjesca/2017>

se 77,8% složilo s tvrdnjom da je kredibilitet novinarstva u opadanju. Kada tome pridodamo činjenicu kako u formalnom obrazovanju hrvatskih medijskih djelatnika u pogledu izvještavanja o ranjivim skupinama te jačanju interkulturalnih kompetencija ima još puno prostora za napredak (Bagarić 2021), razvidno je kako povećanju vidljivosti marginaliziranih skupina i pojedinaca može u velikoj mjeri pridonijeti i unaprjeđenje kvalitete izvještavanja kao i frekventnije objavljivanje društveno korisnih sadržaja.

Na navedenim problemskim postavkama počiva i projekt „eRadio za drugu šansu“ kao i ovaj završni rad, te se definiraju njegova svrha i istraživački ciljevi.

1.2. Svrha i cilj rada

Svrha rada je ustanoviti osviještenost ispitanika fokus grupa o problemima reintegracije povratnica i povratnika s odsluženja kazne zatvora kao i percepciju medijske i službene prezentacije ove tematike.

Cilj rada je pomoću metode fokus grupe istražiti:

- a) stavove studenata medijskoga usmjerenja o obilježjima medijske prezentacije ranjivih skupina, s naglaskom na teme društvenoga uključivanja povratnica i povratnika s odsluženja kazne zatvora;
- b) percepciju medijskih djelatnika/novinara medijskog diskursa o društvenom uključivanju povratnica i povratnika s odsluženja kazne zatvora;
- c) stavove gospodarstvenika o problemima povratnica i povratnika s izdržavanja kazne zatvora na tržištu rada.

U odnosu na definiranu svrhu i cilj, postavljena su sljedeća istraživačka pitanja:

1. Što **studenti** medijskoga usmjerenja misle o medijskoj prezentaciji tema vezanih uz rehabilitaciju i reintegraciju povratnica i povratnika s odsluženja kazne zatvora?
2. Koji medij smatraju najpogodnijim za obradu i prezentaciju navedenih tema? Koji medijski formati bi izazvali najveće zanimanje publike, odnosno, bili najbolje prihvaćeni?
3. Mogu li predložiti neki koncept ili scenarij za ovu tematiku?
4. Smatraju li **novinari** da je tema rehabilitacije zatvorenika dovoljno zastupljena u javnome prostoru? Kakav je medijski diskurs? Kakva je uopće uloga medija danas?

5. Pridonosi li izvještavanje hrvatskih medija povećanju stigmatizacije bivših zatvorenica i zatvorenika? A širenju predrasuda? Koliko je zapravo slika života u zatvoru medijalizirana?
6. Jesu li samo javni mediji u obvezi pratiti društveno osjetljive teme (ne „klikabilne“)? Bi li rehabilitacija postavljena kao opća agenda pridonijela dubljem razumijevanju tog problema u društvu?
7. Kako u kontekstu svega izrečenoga novinari sagledavaju ulogu medijskoga projekta Sveučilišta Sjever „eRadio za drugu šansu“?
8. Jesu li **gospodarstvenici**/poduzetnici upoznati s državnim mjerama namijenjenima zapošljavanju ove kategorije nezaposlenih ljudi (javni radovi, potpore za zapošljavanje i potpore za samozapošljavanje)?
9. Općenito, bi li zaposlili povratnice i povratnike s izdržavanja kazne zatvora? Smatraju li da pri tome treba zadovoljiti neke uvjete? Koje?
10. Imaju li kakve prijedloge za poboljšanje situacije povratnika iz zatvora na tržištu rada?

1.3. Struktura rada

Ovaj rad strukturiran je u nekoliko dijelova. U uvodnom dijelu predstavljen je problemski okvir, kao i sama svrha i cilj rada, dok se u drugome poglavlju iznosi teorijski prikaz kvalitativnih metoda istraživanja, s uvodnom distinkcijom od kvantitativnih istraživanja. Treće poglavlje rada obrađuje fokusne, odnosno žarišne grupe kao metodu kvalitativnih istraživanja, a četvrto daje kratak uvid u projekt „eRadio za drugu šansu“ u okviru kojeg je provedeno empirijsko istraživanje pomoću metode fokus grupa. Peti dio rada odnosi se na opis metodologije primijenjene u ovome radu. Nakon šestoga poglavlja u kojemu su izneseni rezultati te diskusija dobivenih rezultata, u poglavljima sedam i osam pristupa se zaključnim razmatranjima; sintetiziraju se dobiveni odgovori na postavljena istraživačka pitanja te se daje pregled korištene literature. Prikazan je popis tablica, a u prilogima ovoga rada nalaze se instrumenti korišteni u istraživanju – obrazac dobrovoljnog informiranog pristanka sudionika i protokoli sinkronog grupnog intervjua pojedine skupine ispitanika, koji su konstruirani za potrebe ovoga rada.

2. KVALITATIVNE METODE ISTRAŽIVANJA

Znanstveno istraživanje sustavan je način postavljanja pitanja kao i načina odgovaranja na njih. Potrebno je razlikovati dva koncepta istraživanja. Prvi se odnosi na kvantitativna istraživanja koja se bave općim zakonitostima. Cilj kvantitativnih istraživanja jest doznati bitne i važne činjenice o pojedincu, odnosno klasificirati karakteristike, konstruirati statističke modele koji objašnjavaju promatranu pojavu. Neka su od ostalih obilježja kvantitativnih istraživanja, kako navode Paradžik i suradnice (2018) u svome radu, da istraživač unaprijed zna što želi istraživati; potom elementi istraživanja određeni su i prije no što se započne s prikupljanjem podataka; istraživač se tijekom istraživanja koristi alatima poput anketnih upitnika; podatci se navode u obliku brojeva i statistika, dok je sama interpretacija podataka objektivna, odnosno provodi se analiza i interpretacija provedenih upitnika; istraživač je svojom objektivnošću odvojen od predmeta istraživanja, a izražena je usmjerenost na podatke, dok je s druge strane upitna iskrenost ispitanika uoči davanja odgovora (Paradžik i dr. 2018: 443).

Drugi koncept istraživanja, na koji će se staviti naglasak u ovome radu i u ovome poglavlju, jest kvalitativni istraživački nacrt. Takva se istraživanja, prema Paradžik i suradnicama (2018), bave pojedinačnim pojavama, procesima, bićima ili događajima. Cilj kvalitativnih istraživanja je potpun, prikaz je detaljniji, te se dublje ulazi u različite dimenzije. Istraživač na početku ima tek grubu ideju, a sam dizajn studije pojavljuje se tijekom istraživanja. Podatke prikuplja sam istraživač, a oni se pojavljuju u obliku riječi, slika, zvukova, i tomu slično. Važno je naglasiti kako je interpretacija podataka subjektivna, naglasak jest na individualnoj interpretaciji; poseban položaj imaju teorija i kontekst, ali je upitan prijenos i prikaz nalaza (Paradžik i dr. 2018: 443).

Kvalitativna istraživanja razvila su se u brojnim znanstvenim disciplinama, posebice u društveno-humanističkim znanostima. U njima postoji različit razmjer planova, odnosno nacrti i ciljeva istraživanja. Halmi (2013) navodi kako se svaka metoda temelji na karakterističnom shvaćanju subjekta istraživanja. Jedna od temeljnih značajki kvalitativnih metoda jest ta da se ne mogu promatrati odvojeno od istraživačkog procesa i predmeta istraživanja, koji je na sebi svojstven način implementiran u istraživački proces. Najbolje ga se može razumjeti i opisati primjenom procesualne perspektive koja potječe od istraživača, odnosno edukatora kao multikulturalnog subjekta, nastavlja preko teorijskih paradigmi i strategija istraživanja, te metoda prikupljanja i analize empirijskoga materijala, sve dok ne stigne do umijeća interpretacije i prezentacije (Halmi 2013: 203).

Kvalitativna metoda prikladna je prilikom proučavanja raznovrsnih socijalno osjetljivih pitanja te omogućava uključivanje sudionika koji bi mogli imati poteškoća u izražavanju kada se koriste uobičajene kvantitativne metode istraživanja, navodi Ajduković (2014) u Ljetopisu socijalnog rada. Dodaje kako suvremena načela i teorijski temelji socijalnoga rada, primjerice korisnička perspektiva, značaj višestrukih perspektiva, konstruktivistički pristup, postmodernizam upravo pozivaju na korištenje kvalitativnoga pristupa (Ajduković 2014: 349).

Mnogo je određenja istraživanja iz područja socijalno osjetljivih tema koje bilježi znanstvena literatura. Lee (1993) ih definira kao istraživanja koja potencijalno predstavljaju značajnu prijetnju kao i postojanje mogućih posljedica za sve sudionike istraživanja, uključujući i istraživača i ispitanike (Lee 1993: 3). Istraživanje se smatra socijalno osjetljivim ukoliko zahtijeva iznošenje iskustava ili ponašanja koja se inače smatraju privatnim i osobnim te ona koja mogu naići na kritiku ili neodobravanje društvene zajednice, a što može izazvati negativne posljedice za sudionike istraživanja. S obzirom na potencijalne negativne učinke potrebna je dodatna provjera moguće štetnosti provedbe istraživanja i sudjelovanja u njemu, kako za istraživača tako i za ispitanike (Lee 1993: 3).

Rimac i Ogresta (2012) pišu kako pojedini autori ističu da fluidnost i fleksibilnost kvalitativnih metoda čine taj istraživački pristup primjerenim za razumijevanje značenja i interpretaciju subjektivnih iskustava ranjivih skupina. U kvalitativnim istraživanjima istraživač je mjerni instrument, a ispitanik aktivni sudionik procesa istraživanja. Ispitanik često iznosi svoja osobna iskustva koja su nerijetko neugodna, stoga je prilikom provedbe istraživanja socijalno osjetljivih tema poželjno da i sam istraživač izražava svoje osobne doživljaje i emocije. Dio autora usmjerio se na moguće rizike koje provedba i sudjelovanje u istraživanjima socijalno osjetljivih tema mogu nositi sa sobom, dok drugi autori zauzimaju stav da ovakva istraživanja mogu imati brojne benefite i za ispitanike. Neki od zabilježenih pozitivnih učinaka, koje su izdvojili autori Rimac i Ogresta, odnose se na mogućnost razgovara o temi o kojoj sudionici nemaju priliku razgovarati u svakodnevnom životu, potom na terapijski i osnažujući učinak te osjećaj rasterećenja i olakšanja zbog iznošenja osobnoga iskustva (Rimac i Ogresta 2012: 481-482).

Kvalitativna se istraživanja ispočetka doživljavalo poput „napada na razum i istinu“ te su stoga bila marginalizirana (Paradžik i dr. 2018: 444). U istome se izvoru tumači da se porast interesa i provedbe kvalitativnih istraživanja može objašnjavati na način da ona daju uvid u dubinsko razumijevanje ponašanja ljudi; u obzir se uzimaju vlastita iskustva pojedinaca te njihova značenja, a što kod kvantitativnih istraživanja često nije slučaj. Kvalitativna istraživanja

uočavaju vrijednosti, vjerovanja i motive koji su u pozadini individualnog ponašanja pojedinca (Paradžik i dr. 2018: 444).

Prvenstveno, kvalitativno se istraživanje bavi riječima i njihovim značenjem u različitim kontekstima, dok se kvantitativno istraživanje prvenstveno tiče brojeva i njihovih značaja. Najvažniji praktični alat većine kvalitativnih istraživanja su pitanja otvorenog karaktera. Ova pitanja sudionicima otvaraju mogućnost slobodnog izražavanja svojih stavova, mišljenja i znanja tijekom intervjua, grupnih rasprava, fokus grupa ili upitnika. Metoda otvorenih pitanja koristi se kako bi se izbjeglo nepotrebna ponavljanja, što čini i glavnu karakteristiku kvalitativnih istraživanja. Za razliku od otvorenih pitanja u upitnicima, prilikom onih koja se postavljaju tijekom diskusije postoji razlika izravnog promatranja. Promatrači bilježe ono što vide te imaju priliku postavljati potpitanja koja proizlaze iz njihovih zapažanja.

Pitanja koja se koriste u kvalitativnim istraživanjima autori Brown i Edmunds (2011) klasificiraju u četiri skupine: spontana, vođena, standardizirana i zatvorena (fiksna). Spontana pitanja su ona koja padaju na pamet tijekom razgovora. Očigledno nisu planirana, ali ih ne treba zanemariti jer se njima često može prikupiti neočekivane i vrijedne informacije. Prikupljeni podaci mogu biti korisni sami po sebi ili mogu dovesti do formuliranja vođenih pitanja o određenoj temi. Vođena pitanja upravljaju smjerom razgovora, ali nisu sugestivna pitanja. Primjerice, takvo pitanje moglo bi biti: „Kakvo je vaše mišljenje o nastavi i ispitima?“, dok bi sugestivno pitanje o istoj temi glasilo: „Sviđa li vam se više rad na kolegijima nego ispiti?“ Vođena pitanja mogu biti standardizirana pitanja koja se postavljaju različitim pojedincima ili grupi. No, treba biti oprezan u korištenju standardiziranih pitanja kada se koriste u intervjuima, s obzirom na to da i mala razlika u naglasku riječi može suptilno promijeniti značenje standardiziranog pitanja. Zatvorena pitanja s fiksnim odgovorima obično se koriste u kvantitativnim istraživanjima, ali svoju primjenu nalaze i u kvalitativnim istraživanjima. Relativno jednostavna zatvorena pitanja mogu se koristiti na početku, u sredini ili na kraju kvalitativnoga istraživanja kako bi se saželi ili provjerili stavovi na temu. Ukoliko je moguće, biografske podatke (npr. spol, dob, godine iskustva) treba pribaviti putem zatvorenih pitanja kako bi unos i analiza bili lakši. No, valjalo bi izbjegavati traženje biografskih podataka na kraju događaja koji se odvija uživo, jer bi se sudionici mogli osjećati ugroženima (Brown i Edmunds 2011: 15-16).

Različitim kvalitativnim istraživanjima zajednička je upotreba malih uzoraka, koji je najčešće namjeran, odnosno nije slučajan, nije reprezentativan, što znači da rezultatima nedostaje statistička pouzdanost te se zaključci donose samo na razini analiziranoga uzorka i ne mogu se poopćiti. Međutim, kao jednu od prednosti kvalitativnih istraživanja treba istaknuti svima

dostupne podatke s obzirom na to da većina kvalitativnih istraživanja koriste uobičajen svakidašnji govor, odnosno jezik, kako bi objasnili složene teme te rezultate do kojih se došlo istraživanjem (Dawidowsky 2004: 5).

Svrha kvalitativnoga istraživanja jest temeljitije shvaćanje problema koji se istražuje, dok se zaključci izvode temeljem analize kategorije, a koja se zasniva na istraživačevoj logici. Prema Tkalac Verčić i suradnicama (2010) za provedbu kvalitativne metode istraživanja važno je obratiti pozornost na sljedeće: istraživač je primarno zainteresiran za proces, a nešto manje za same rezultate ili zaključke, naglasak u istraživanjima je na značenju, istraživač je osnovni instrument za prikupljanje i interpretaciju rezultata, istraživanja podrazumijevaju terenski rad i odlazak u stvarno okruženje, istraživanja su opisana, budući da je istraživač primarno zainteresiran za proces, značenje i razumijevanje riječi sudionika i proces zaključivanja je induktivan (od detalja do zaključka). S obzirom na navedeno, tijekom provedbe kvalitativne metode istraživanja potrebno je poštivati određene principe (Tkalac Verčić i dr. 2010: 18-19).

Teorijski okvir u nastavku teksta preuzet je iz *Priručnika za metodologiju istraživačkog rada* autorice Tkalac Verčić i suradnica (2010). Nekoliko je principa koji se tiču planiranja nacrt istraživanja. Prvi se odnosi na istraživanje koje se odvija u stvarnim uvjetima, bez mogućnosti manipuliranja i kontrole. Drugi korak temelji se na fleksibilnosti. Iako se nacrt istraživanja kreirao u glavnim obrisima, kako se otkrivaju novi podatci te se slijede novi smjerovi tijekom istraživanja, ono se po potrebi i uslijed promjena prilagođava i mijenja. Slijedi princip svrsishodnoga uzorkovanja prilikom kojega se uzorci, odnosno slučajevi, biraju namjerno i svrsishodno, s obzirom na to da obiluju informacijama i pružaju dublji uvid i predodžbu problema odnosno teme koja se istražuje (Tkalac Verčić i dr. 2010: 18-19).

Nadalje, slijede principi prikupljanja podataka i terenskoga rada, od kojih se prvi odnosi na kvalitativne podatke. Istraživač bilježi svoja zapažanja koja često detaljno opisuje, prilikom intervjua zapisuju se stvarne riječi mišljenja ili iskustva ispitanika, potom se analiziraju dokumenti i proučavaju slučajevi. Drugi se princip tiče osobnog iskustva istraživača koje je važno kako bi se shvatio fenomen istraživanja, kao i njegova uključenost s obzirom na to da je u neposrednom kontaktu s pojedincima, situacijama i problematikom istraživanja. Idući princip nalaže istraživaču empatičnost prema ispitanicima, no ne smije donositi sud njihovih odgovora prema vlastitim mjerilima, već mora ostati neutralan. Pritom, istraživač bi trebao biti otvoren, bez predrasuda, iskazivati empatiju, susretljivost i poštovanje prema ispitanicima, a tijekom promatranja mora biti potpuno uključen. Posljednji princip u ovoj kategoriji odnosi se na dinamičnu i razvojnu perspektivu, koja obuhvaća orijentaciju na sam proces, prilikom čega

istraživač mora biti senzibilan po pitanju promjena situacija koje svakako može očekivati (Tkalac Verčić i dr. 2010: 19).

Zadnja skupina tiče se principa u analizi podataka. Prvi govori o orijentaciji na jedinstvene slučajeve, dok se tijekom analize obraća pozornost na detalje i osobitosti pojedinih slučajeva, odnosno jedinica analize. Komparacija i analiza različitih slučajeva umnogome ovisi o kvaliteti pojedinačnih studija. Kod principa induktivne analize i kreativne sinteze naglasak jest na detaljima i specifičnostima podataka, a s namjerom da se otkrije uzorak, obrazac, tema ili međusobna povezanost. Započinje se istraživanjem, nakon čega se traže empirijske potvrde, a sam proces vođen je analitičkim principima, a manje pravilima, sve dok se na kraju kreativnom obradom ne dođe do zaključaka. Idući princip jest holistička perspektiva. Problem, odnosno tema istraživanja razumijeva se kao složena cjelina. Naglasak se stavlja na međuovisnost i sistemsku dinamiku, a ne na određene varijable i njihove linearne uzročne veze. Slijedi princip osjetljivosti na kontekst istraživanja, koji podrazumijeva smještanje otkrića istraživanja u kategorije društvenoga, povijesnoga i vremenskoga konteksta, dok se kategoriziranje van konteksta ne preporuča. Uzorci i obrasci pažljivom usporednom analizom mogu se primijeniti u novim uvjetima. Posljednji, dvanaesti princip tiče se istraživačeva iznošenja osobnih iskustava i refleksije, obraćajući pozornost da izražavanje bude u aktivu, a ne pasivu. Znanje, uvježbanost te sigurnost istraživača, kao i iznošenje nalaza i zaključaka istraživanja u prvome licu, doprinose vjerodostojnosti, a istraživač postiže balans između jedinstvenoga prikaza složenoga sustava koji istražuje i osobne promišljenosti, sistematičnosti i refleksivnosti (Tkalac Verčić i dr. 2010: 20).

Iako bi se u idealnim istraživačkim uvjetima istraživač trebao u potpunosti pridržavati svih navedenih principa, to se u stvarnosti ne može toliko često postići. No, svakako jest važno poznavati i pridržavati se svih dvanaest principa u najvećem mogućem opsegu (Tkalac Verčić i dr. 2010: 20).

Potrebno je dotaknuti se i etičkih pitanja prilikom provedbe kvalitativnih istraživanja, također obuhvaćajući i fokusne grupe. Paradžik i suradnice (2018) naglašavaju da kako u kvantitativnim tako i u kvalitativnim istraživanjima vrijede temeljna načela poput poštivanja ljudskih prava i dostojanstva čovjeka, imajući u vidu karakterne, kulturološke te ostale razlike među ljudima. Tu su i načela kompetentnosti, kao i profesionalna te znanstvena odgovornost istraživača. Tijekom istraživanja potrebno je osigurati anonimnost i povjerljivost podataka, a od iznimne važnosti jest i informirani pristanak ispitanika o svrsi i postupcima provedbe istraživanja, potom treba zajamčiti pravo na odustajanje od sudjelovanja u istraživanju u bilo kojemu trenutku, a za sudionika istraživanja kao i okolinu bitna je i dobrobit koja treba biti veća od možebitnih rizika. Potrebno je obratiti dodatnu pažnju na točnost podataka koji se prikupljaju,

kao i na izbjegavanje neprimjerenog tumačenja rezultata. Postoje specifične kategorije za koje su postavljena posebna pravila za dobivanje dobrovoljnoga informiranoga pristanka. Radi se o, primjerice, djeci, maloljetnicima ili osobama s intelektualnim poteškoćama za čije je sudjelovanje u istraživanjima potrebna suglasnost roditelja, odnosno skrbnika. Potrebno je navesti određene karakteristike te etičke izazove vezane uz kvalitativna istraživanja, u kojima je također specifičan neposredni kontakt s ispitanicima. Stoga se i etička pitanja nameću već od same pripreme istraživanja, zatim tijekom njegove provedbe i prikupljanja podataka, kao i prilikom izvještavanja o rezultatima istraživanja. Pojedinu grupu za istraživanje odabire se s obzirom na određene značajke koje su bitne za temu istraživanja, stoga je važno etičko pitanje na koji način se došlo do ispitanika, ali i koja je njihova motivacija za sudjelovanje u istraživanju. Istraživač se u kvalitativnim istraživanjima nalazi u ulozi promatrača, ali je i sam promatran od sudionika istraživanja koji motre i doživljavaju istraživačevo ponašanje, objektivnost, vrijednosni sustav, a sve navedeno može imati dodatan utjecaj na valjanost istraživanja.

U kvalitativnim istraživanjima unutar odnosa istraživača i ispitanika uloga istraživača prožeta je s više značenja. Na samome početku istraživanja važno je iskomunicirati i pojasniti ulogu istraživača sudionicima, a bitno je i postaviti distinkciju između statusa i moći između istraživača i sudionika kao i utjecaja vrijednosnoga sustava istraživača koji uvelike utječe na ispravnost istraživanja. Ključno etičko pitanje odnosi se na interpretaciju podataka dobivenih od ispitanika. Prilikom izvještavanja o rezultatima kvalitativnih istraživanja posebnu pozornost treba obratiti na to da se sudionike ne može prepoznati.

Specifično etičko pitanje odnosi se na podatke o nanošenju štete sebi ili drugima, kao i podatke o zlostavljanju, ili planiranju nekog od navedenih ponašanja, a do kojih se došlo tijekom kvalitativnih istraživanja. Paradžik i suradnice (2018) naglašavaju kako na samome početku treba upoznati sudionike s istraživačevim zakonskim obavezama, te da će sudionik biti taj koji će odlučiti o dijeljenju i/ili zadržavanju informacija za sebe. Isto tako, važno je poduzeti sve što je u istraživačevoj moći da se zadrže ugled i dostojanstvo sudionika, a da se ipak na adekvatan način reagira na izneseno ponašanje sudionika, odnosno informacije koje je iznio (Paradžik i dr. 2018: 450-452).

Za potrebe ovoga završnog rada stavit će se poseban naglasak na metodu grupnoga intervjuiranja, odnosno grupne diskusije, provedene sinkronim načinom, a koja se još naziva i fokusna ili žarišna grupa, o čemu će detaljnije biti govora u idućemu poglavlju.

3. FOKUSNA (ŽARIŠNA) GRUPA

Prilikom kvalitativnoga istraživanja moguće je na različite načine prikupljati podatke, a istraživačima su na raspolaganju dvije vrste podataka: primarni i sekundarni. Primarni podatci, prema Paradžik i suradnicama (2018), oni su podatci koji se po prvi put prikupljaju u svrhu određenoga istraživačkog projekta, odnosno pojavljuju se tijekom istraživanja. Više je metoda prikupljanja primarnih podataka, a neke od njih su: promatranje, anketa, studija slučaja, intervju, fokusna grupa, i druge. Sekundarni podatci su oni koji su pribavljeni za potrebe nekoga drugog ranije provedenog istraživanja, a također i s nekom drugom svrhom. Takvi podatci su primjerice pisma, javni dokumenti, dnevnici i slično, koji isto tako mogu već otprije postojati.

Jedna od najčešće korištenih metoda u kvalitativnim istraživanjima jest upravo fokusna grupa. Ta se metoda često koristi prilikom istraživanja koja su vezana uz društveno područje znanosti (primjerice, marketing, socijalnu psihologiju, politologiju, obrazovanje i dr.), odnosno u onim situacijama kada je potrebno nadopuniti podatke koji su dobiveni kvantitativnim metodama. Autorice Paradžik i suradnice (2018) u svome radu navode kako postoji nekoliko definicija kojima se opisuje fokus grupa. No, zato su neki termini gotovo konstantni pri opisivanju fokus grupa, primjerice: organizirana diskusija, kolektivna aktivnost, interakcija i socijalni događaj. Fokus grupa prepoznaje i razlikuje određenje grupe i različitosti između populacija. Fokus grupu se može opisati kao skupinu pojedinaca koji imaju ponešto zajedničkih interesa ili karakteristika, a okupljeni su oko moderatora, koji koristi grupu i interakciju među sudionicima kako bi se došlo do informacija o pojedinom konkretnom pitanju, odnosno problemu. Pojam fokus naznačuje kako će se u grupi diskutirati o unaprijed definiranoj temi i području interesa, a ne o nečemu generalnome i neodređenome (Paradžik i dr. 2018: 446).

Autori Skoko i Benković (2009) nude definiciju fokusnih grupa, pa je prema njima „metoda fokus grupa kvalitativni oblik istraživanja koji uključuje grupnu diskusiju o nekoj zadanoj temi“ (Skoko i Benković 2009: 217). Dodaju još kako je osnovni cilj potaknuti dubinsku diskusiju unutar skupine kojom će se istražiti vrijednosti i stavovi sudionika prema određenome problemu ili temi; drugim riječima, želi se shvatiti i rastumačiti značenja, vjerovanja i kulturu koji imaju odjek na osjećaje, stavove i ponašanja pojedinaca.

Za razliku od kvantitativne metode anketiranja, prilikom koje se od ispitanika u konačnim rezultatima dobivaju brojke, odnosno postoci kod svakog od ponuđenih odgovora za koje su se opredijelili, kod fokus grupa pokušava se shvatiti zašto ljudi imaju određeni stav o specifičnoj, zadanoj temi.

Interakcija fokus grupe odvija se na dvjema razinama; prva razina odnosi se na moderatora/voditelja i grupu, a druga na odnose među članovima grupe. Koristeći ovu metodu grupnoga intervjuiranja nastoji se doznati informacije, stavove i mišljenja putem pažljivo sastavljenih pitanja. Kako navode autori Skoko i Benković (2009), posebnost fokus grupa jest u sposobnosti generiranja podataka baziranih na sinergiji grupne interakcije. Pitanja koja postavlja moderator po naravi su dinamična, što uz proces interakcije unutar grupe dovodi do uvida i rezultata koje se lako ne može dobiti jednosmjernim metodama za prikupljanje informacija, poput promatranja ili anketiranja pojedinaca. Glavna obilježja fokus grupa odnose se na detaljno dokumentiranje (snimanje ili bilježenje) te analizu informacija prikupljenih tijekom razgovora, kao i samu strategiju prikupljanja nepristranih informacija, a sve to doprinosi kredibilitetu ovoga korisnog izvora informacija. Od grupne se interakcije očekuje dobivanje dubljeg uvida u pojedinosti odgovora ispitanika (Skoko i Benković 2009: 217-218).

Metodu fokus grupe može se komplementarno primijeniti u gotovo svim slučajevima istraživanja a u kojima je moguće koristiti i kvantitativne istraživačke metode, poput metode ankete. Odabir metode uvelike ovisi o samoj temi istraživanja. Doduše, potrebno je osvijestiti postojanje metodoloških ograničenja. Skoko i Benković (2009) pišu kako kritičari metode fokus grupe, odnosno ovoga oblika grupnoga intervjuiranja, najčešće navode da ispitanici koji participiraju u diskusijama nisu reprezentativni za ciljanu populaciju (iako to ne mora uvijek biti slučaj, primjerice poput posljednjih govornika nekih dijalekata koji izumiru, čija su kazivanja zabilježena u etnografskim istraživanjima i sl. (Žic-Teklin 2017), s čime se slažu, no dodaju kako valja imati na umu da se primjenom kvalitativne metode rezultati ne poopćavaju na populaciju na način na koji se poopćava (i uzorkuje) primjenjujući neku kvantitativnu metodu. Potrebno je napomenuti kako na interpretaciju rezultata utjecaj imaju i same karakteristike analitičara, a prisutan je i rizik od nametanja vlastitoga mišljenja jednog ili dvaju ispitanika koji na taj način dominiraju ostalim članovima skupine. Valja dodati kako za dio znanstvenika ovakvo ponašanje predstavlja dodatnu vrijednost. Ravnomjernu se interakciju članova grupe postiže kvalitetnim moderiranjem, a kvalitetu interpretacije rezultata sudjelovanjem više istraživača. Ipak, rezultate se ne smije generalizirati donošenjem zaključka da je većina pozitivnoga ili negativnoga stava. Ali u ovakvim istraživanjima to nije važno jer se fokus grupama dobiva odgovor na pitanje zašto, a ne koliko. One pružaju uvid u stavove i percepciju o nekom pitanju, različite motive ljudi, racionalizaciju pojedinih odluka, i tomu slično. Fokus grupe također doprinose shvaćanju značenja, odnosno semantike, koje neka tema, odluka ili pothvat ima za pojedinu društvenu skupinu.

Brojni su razlozi koji idu u prilog metodi fokus grupa. Prvi, one su idealno sredstvo za razumijevanje ponašanja, odnosno stavova, motiva i navika potrošača, birača ili klijenata. Drugi razlog jest bolje shvaćanje motiva i značenja koji tumače određene poglede i mišljenja. Potom, testiranje postavljene hipoteze kasnije provedenim kvantitativnim istraživanjem. Nadalje, fokus grupa je najprikladnije sredstvo za pripremu kvantitativnih istraživanja, odnosno definiranje sadržaja upitnika, a jednako tako i za pojašnjavanje pojedinih otkrića i saznanja kvantitativnih istraživanja. Koristi se i onda kada istraživač želi brzo dobiti širi pogled na tematiku na način na koji je percipira grupa ljudi, odnosno za istraživanje novih područja (Skoko i Benković 2009: 220).

Autori Skoko i Benković (2009) navode kako je primjena ove metode dobra za razumijevanje različitih točki gledišta do kojih može doći zbog pripadnosti određenoj skupini na hijerarhijskoj ljestvici. Metodu fokus grupe poželjno je primjenjivati i kod puno složenijih ponašanja i motivacija, a koje se najvjerojatnije ne bi mogle otkriti i iščitati iz anketnoga upitnika. Na pažljivo sastavljena pitanja članovi fokus grupe nerijetko daju opširnije odgovore koji su ujedno iskreniji. No, iako pojedini ispitanici prilikom ispunjavanja ankete izražavaju slaganje s nekom temom, metodom fokus grupe može se otkriti pozadina njihova suglasja te suštinske razlike između članova koje utječu na njihove odgovore (Skoko i Benković 2009: 221).

Uputno jest metodu fokus grupe koristiti prilikom ispitivanja onih za koje se pretpostavlja da ispunjavanju ankete neće pristupiti na ozbiljan i iskren način, jednako tako i kod ispitivanja složenih socioloških i antropoloških pojava, primjerice religioznih tema, navode Skoko i Benković (2009). Autori dodaju kako se suhoparne i površne odgovore ispravnim moderiranjem može dodatno propitati čime će se olakšati kasnije kategoriziranje.

Prilikom propitivanja o temama vezanim uz sukob, (auto)destrukciju, otuđenje, nasilje i slično, članovi fokus grupe imat će osjećaj da ih se napokon sluša, doživljava i mari za njihove probleme. Upravo zato može doći do potpuno iskrenih i smislenih odgovora (Skoko i Benković 2009: 221).

Fokus grupa smanjuje svaku udaljenost između moderatora i ispitanika, ali i članova ciljane skupine i klijenta koji se u konačnici koristi dobivenim informacijama i podatcima. S obzirom na svoju fleksibilnost, Skoko i Benković (2009) tvrde da ova metoda može doći do odgovora čak i na pitanja „što ako...“, odnosno „što bi bilo kad bi bilo“. Ispitanici međusobno potiču jedni druge na diskusiju što u konačnici daje rezultate razumljive većini ljudi.

S druge strane, upotreba fokus grupe u metodološke svrhe koristi se kako bi se unaprijedila metodologija istraživanja. Prema Skoko i Benković (2009), primjena fokus grupa u

metodološke svrhe ponajprije implicira na njihovu uporabu u svrhu kreiranja anketnog upitnika. Konstrukcija upitnika podrazumijeva poimanje problema koji se istražuje te razumijevanje njegovih karakterističnosti, poznavanje i vladanje jezikom koji koriste sudionici (primjerice govor o određenoj temi, pojedini rituali, tradicija, odnosi, navike i tomu slično) u situacijama koje se obrađuju anketom i drugo. Korištenje fokus grupa prilikom sastavljanja upitnika ima za primarni cilj poboljšanje kvalitete i relevantnosti informacija koje se prikupljaju anketiranjem. Ova je metoda hvalevrijedan alat za sastavljanje pitanja, a potom i provjere njihova razumijevanja kod ispitanika, čime se problemi prilikom kreiranja upitnika svode na minimum. Autori Skoko i Benković (2009) navode kako fokus grupe mogu omogućiti uvid u tematiku i njezino shvaćanje, mogu uspostaviti hipoteze koje će se potom testirati kvantitativnom studijom, zatim mogu spoznati nova sadržajna žarišta, redefinirati sadržaj anketnog upitnika te pripomoći da se iz njega izbace manje važna, odnosno da se pojasne nerazumljiva i zbunjujuća pitanja (Skoko i Benković 2009: 220-221).

Teorija koja se iznosi u nastavku prikupljena je iz više izvora (Paradžik i dr. 2018; Patton 1990; Skoko i Benković 2009). Ispitanici se za fokus grupu biraju na temelju određenog atributa koji je važan za ciljeve istraživanja, potom na temelju toga tko su oni te načina na koji se uklapaju u temu istraživanja. Najčešće ih sudjeluje od šest do dvanaest, odnosno osam plus/minus dva sudionika. To čini adekvatan broj sudionika jer je time grupa dovoljno mala da stvori preduvjet svakom sudioniku da iznese svoje stavove i mišljenja, no s druge strane dovoljno je velika za razvitak određene grupne dinamike.

Jedno od najvažnijih pravila prilikom odabira sudionika jest homogenost. Ona ukazuje na to da bi sudionici trebali biti čim sličniji jedni drugima, drugim riječima trebali bi biti pripadnici iste društvene skupine. Navedeno se odnosi i razlikuje ovisno o predmetu istraživanja. Primjerice, sudionici mogu biti birani temeljem relevantnih karakteristika dobi ili spola, a upravo se karakteristike usklađuju s predmetom i ciljevima istraživanja. Homogenost jest ključna stoga što su ljudi otvoreniji i slobodniji kada su u grupi sebi nalik, a rezultati fokus grupa tumače se na grupnoj, a ne na individualnoj razini, iz tog je razloga bitno da pripadnici grupe budu međusobno što sličniji. Poželjno je i da se sudionici međusobno ne poznaju jer se tako povećava „anonimnost“ izgovorenih stajališta i mišljenja (Skoko i Benković 2009: 225).

Razgovor fokus grupe najčešće je ograničenoga trajanja od 60 ili 90 do 120 minuta, no ovisno o kvaliteti dobivenih odgovora može trajati i kraće, a raspravu vodi osposobljeni moderator, gradeći je od općega prema posebnome, usmjeravajući relevantnim pitanjima. Moderiranje je jedan od ključnih čimbenika uspjeha fokus grupe. Potrebno je da moderator vlada odgovarajućim tehnikama moderiranja. Unaprijed se priprema vodič za razgovor sa sudionicima

fokus grupe, a u kojem je predviđen željeni scenarij diskusije u skladu s ciljevima istraživanja. Moderator osigurava da razgovor teče u određenome smjeru, ohrabruje sudionike da se angažiraju i pazi da pojedinci ne dominiraju u diskusiji, kreira ugodnu atmosferu, usredotočuje diskusiju na temu te prilagođava predviđeni scenarij dinamici razgovora. Također je potrebno da brine o tome da ne dođe do zlouporabe ili obezvređivanja. Kvalitetnim moderiranjem postiže se ravnomjerna interakcija sudionika grupe koji djeluju poticajno jedni na druge. Fokus grupe mogu kreirati sigurno okruženje koje će smanjiti udaljenost između moderatora i sudionika te djelovati poticajno na sudionike kako bi sudjelovali u raspravi o određenoj temi.

Podatci koji se ostvare diskusijom fokusne grupe oni su koji se dobiju verbalno od ispitanika, no tijekom razgovora se prate i neverbalne reakcije sudionika. Razgovor se snima, a moderator po završetku bilježi transkripte. Korisno je ako se može osigurati prisutnost asistenta moderatora koji vodi bilješke samoga tijeka rasprave te zapisuje bitne neverbalne reakcije sudionika. Različita mjesta poput domova i iznajmljenih objekata pogodna su za održavanje fokus grupe, no ipak je najpoželjnije izabrati neutralnu lokaciju kako bi se na samome početku otklonile ikakve asocijacije vezane uz pojedino mjesto.

Kada je riječ o cilju fokus grupe, važno je napomenuti da ih je više, no vrlo su jasni. Ova metoda istraživanja ima zadatak od ispitanika prikupiti mišljenja, stavove, osjećaje, iskustva, vjerovanja i reakcije koje pružaju tijekom diskusije. Cilj je također doznati kako se neka pojava očituje u dinamici, njenim posljedicama i kretanju kroz kontekst, a ne poopćavati pojavu na razini kolektivne populacije. Uvidjeti koji se motiv krije iza racionalne raščlambe i analize određene teme, još je jedan od ciljeva. Metodom fokus grupe nastoji se dobiti odgovor na pitanje zašto, a ne koliko, a saznanja dobivena po završetku ne generaliziraju se na cjelokupno čovječanstvo. No, na temelju dobivenih odgovora, odnosno rezultata možemo shvatiti zašto je netko zauzeo određeni stav, zašto ima pojedina vjerovanja te koji bi razlozi tomu mogli biti. Istraživanje putem fokus grupe može se kvalitetno koristiti kod pristupa djeci, iz razloga što njima odgovara prisutnost vršnjaka.

Doduše, metoda fokus grupe ima prednosti i nedostatke. U prednosti ove metode valja ubrojiti njenu fleksibilnost i relativno nisku cijenu održavanja. Moguće je prikupiti mnoštvo informacija o određenoj temi, kao i mišljenja ili stavova u kratkome vremenu. Fokus grupa svakako je učinkovit alat kada se koristi u kombinaciji s drugim metodama prikupljanja podataka. Autorice Paradžik i suradnice (2018) pišu kako je jedna od najvećih prednosti fokus grupe ta što istraživaču pruža dublji uvid u pozadinu, odnosno dubinu istraživačke teme, pri čemu ispitanici uspostavljaju međusobnu prirodnu interakciju, a osim što iznose svoje stavove i mišljenje oni ih brane, argumentiraju, te postoji utjecaj članova grupe jednih na druge –

takozvani efekt lavine, pa se može očekivati dublji uvid. Prednost se očituje i u tome što moderator usmjerava sudionike na međusobni razgovor. Ispitanici se u skupini općenito osjećaju lagodnije progovarati o socijalno osjetljivijim temama jer grupa može djelovati poticajno i osnažujuće s obzirom na bliska i slična iskustva. Jednako tako, grupna sinergija će pružiti veći broj informacija, pogleda, ideja i mišljenja, a iz čega mogu proizaći neke nove ideje koje se na početku istraživanja nisu očekivale.

Važno je naglasiti i postojanje nedostataka kod fokus grupa. Oni se odnose na troškove razvitka i kreiranja upitnika, organiziranja koje podrazumijeva smještaj sudionika, kao i troškove sobe za sastanke, a također i na obradu i analizu podataka. Neke je nedostatke moguće izbjeći kvalitetno isplaniranim vođenjem diskusije. Jedan od nedostataka odnosi se na uzorak sudionika, odnosno relativno mali broj ispitanika. Činjenicu da će pojedinci zbog, primjerice, svog sramežljivog karaktera, nedovoljnog samopouzdanja ili nesklonosti izražavanja vlastitoga mišljenja, odbiti sudjelovati u razgovoru, također se pripisuje nedostacima. Kod moderatora se nedostaci očituju u slabijoj kontroli nad interakcijom grupe te njegovo nedovoljno poznavanje grupne dinamike, a što može dovesti do dominacije pojedinih sudionika nad ostatkom grupe i međusobnog nadmetanja, prilikom čega dolazi do povlačenja drugih sudionika i neiznošenja njihovih stavova, mišljenja i vjerovanja. Analiziranje dobivenih podataka tijekom kvalitativnih istraživanja može biti spor i dugotrajan proces. Nedostatak fokus grupe jest i što često nije dovoljno koristiti samo nju za prikupljanje podataka, već ju je korisno kombinirati s drugim metodama (Paradžik i dr. 2018: 448-450).

Autori Fontana i Frey (1994) pišu kako postoji oblik intervjua koji se može provesti u strukturiranom, polustrukturiranom ili nestrukturiranom formatu, a koji postaje sve popularniji među društvenim znanstvenicima. Radi se upravo o grupnom intervjuu, odnosno sustavnom ispitivanju nekoliko pojedinaca istovremeno u formalnom ili neformalnom okruženju. Dodaju da korištenje grupnog intervjua ne zamjenjuje individualno intervjuiranje, ali je opcija koja zaslužuje razmatranje jer može pružiti drugu razinu prikupljanja podataka ili perspektivu istraživačkog problema koja nije dostupna putem individualnih razgovora (Fontana i Frey 1994: 364 i 365).

Iako je fokus grupa svojevrsni oblik grupnoga intervjua, potrebno ih je ipak razlikovati. Kod grupnoga intervjua istraživač komunicira sa svakim pojedincem te s njime ostvaruje i snažnu interakciju, dok je naglasak na pitanjima i odgovorima. Tijekom fokus grupe istraživač potiče sudionike na interakciju koja se bazira na unaprijed zadanoj temi. Za razliku od grupnog intervjua, unutar fokus grupe snaga interakcije očituje se među sudionicima, izuzev istraživača. U obje se metode koristi kombinacija pitanja otvorenoga i zatvorenoga tipa. Uloga istraživača u

grupnom intervjuu prvenstveno se odnosi na postavljanje pitanja, slušanje i bilježenje, a po mogućnosti i snimanje individualnih odgovora, dok je njegova uloga u fokus grupi prvenstveno postavljanje pitanja, saslušanje pojedinaca i same skupine, ali i zapisivanje izrečenoga.

Ne postoji konkretno pravilo kojega se treba držati prilikom izrade nacrtu istraživanja u kojemu je korištena metoda fokus grupe, no postoje smjernice koje istraživaču mogu biti od koristi. Nakon što su odabrani pojedinci koji će činiti fokus grupu, na dogovorenemu mjestu valja provesti diskusiju prema unaprijed zadanoj temi. Razgovor u fokus grupi započinje se riječima dobrodošlice. Potom se daje kratak opis istraživanja, prilikom kojega je važno naglasiti tko je istraživač te istaknuti svrhu, namjeru i krajnji cilj istraživanja. Potrebno je objasniti pravila po kojima će se održati fokus grupa. Dobro je apostrofirati kako se ne testira znanje, već prikupljaju stavovi i mišljenja te da nema točnih, odnosno netočnih odgovora, nego je važna iskrenost prilikom odgovaranja. U pravilu, sudionici nisu ti koji postavljaju pitanja, a dok jedan govori, drugi bi trebali šutjeti. Jednako tako, treba zamoliti ispitanike da svoje odgovore i diskusiju ograniče samo na smjernice i pitanja koja dolaze od moderatora, kako se ne bi suviše otišlo u širinu. Uputno jest sudionike obavijestiti o tome da je njihovo sudjelovanje anonimno te im objasniti svrhu snimanja fokus grupe; reći im da se snimanje izvodi postavljanjem kamere s mikrofonom iza moderatorovih leđa kako bi se snimio cijeli tijek diskusije, a radi bolje analize. (Fokus grupu se može snimati i s više od jedne kamere, ili ako se diskusija provodi putem neke mrežne platforme, snima se zaslon računala.) Važno je naglasiti kako se snimka neće javno objavljivati, nego će njezina svrha biti isključivo u istraživačke svrhe. Moderator se prije samoga početka razgovora predstavlja i moli sudionike da učine isto. Neophodno je da se moderator tijekom fokus grupe sudionicima obraća njihovim imenima jer je u svakome trenutku važno znati tko je što rekao, a bitno je i radi kasnijeg provođenja transkripcije. Slijede pitanja kojima moderator vodi grupu. Na kraju diskusije poziva svakoga od sudionika da iznese svoja mišljenja o kompletnom razgovoru, a potom se zahvaljuje članovima grupe na sudjelovanju.

Postoje i upute koje moderatoru mogu pomoći da se pripremi za vođenje fokus grupe. Poželjno je da koristi otvorena pitanja, potiče sudionike na nesmetan protok misli, odnosno nasumične ideje koje pojedincima padaju na pamet asocijacijom na temu (eng. *brainstorm*). Dobro je da se moderator služi odgovorima koje daju ispitanici, kako bi zaključio što je glavna misao te pokušao potpitanjem ući dublje u ponuđeni odgovor, odnosno ono što se skriva iza njega. Iako pitanja trebaju biti unaprijed pripremljena, potrebno je biti spreman i na modifikaciju istih u samom tijeku razgovora, a ovisno o odgovorima. Imajući na umu trajanje fokus grupe, poželjno je koristiti tri do pet glavnih pitanja, a za svako osigurati odgovarajući vremenski okvir za diskusiju (Tkalac Verčič i dr. 2010: 113-114). Postavljajući dodatna pitanja moderator može

istražiti sve nedosljednosti ili nedovoljno jasne odgovore. Nakon glavnog, odnosno seta povezanih pitanja preporučljivo je da moderator sažme misli i provjeri ih sa sudionicima prije nego prijede na iduće glavno pitanje. No, valja biti svjestan da takvo sažimanje misli može potaknuti druga razmišljanja i gledišta koja bi bilo vrijedno saslušati. Razgovor fokus grupe moderator može završiti na nekoliko načina. Može sažeti sve ideje i prijedloge, stavove i mišljenja, te upitati sudionike da dodatno prokomentiraju ili dodaju ponešto. Moderator može umjesto sažimanja jednostavno postaviti dodatno pitanje ili zatražiti da primjerice jednom rečenicom obuhvate svoja razmišljanja nakon provedene diskusije. Postoji i mogućnost postavljanja završnog pitanja kojim se traži od sudionika da odgovore s da ili ne, odnosno upotrijebe tek jednu ili nekoliko riječi, ili ih zatražiti da ocijene potencijalnu vrijednost kvalitativnog istraživanja ponudivši im skalu od primjerice 1 do 5 te im ujedno objasnivši koji broj nosi koje značenje. Nakon što svaki sudionik odgovori na posljednje pitanje postavljeno na kraju sastanka fokusne grupe, potrebno je da moderator izrazi zahvalu na njihovom sudjelovanju, utrošenom vremenu te iznesenim stavovima (Brown i Edmunds 2011: 38-39).

Prema istome izvoru, prije no što istraživač krene u analizu materijala preporučljivo je ponovno pogledati, odnosno preslušati snimku fokus grupe, zabilježiti sve što je važno, primjerice neke istaknute misli ili značajniju gestikulaciju ili mimiku ispitanika, te napraviti transkripciju. Prilikom izrade transkripcije potrebno je zapisati svaku izgovorenu riječ, jednako kao i zamuckivanja, krivo izgovorene riječi, zastajkivanja i tomu slično. Na taj način transkript daje puno više informacija, primjerice zastajkivanje može značiti nesigurnost u mišljenje ili čak prikriivanje vlastitog stava. Ukoliko su ispitanici koristili vulgarne riječi, tijekom pisanja transkripta ne smije ih se cenzurirati. Valja imati na umu kako je za provedbu transkripcije potrebno otprilike pet puta više vremena od trajanja same snimke fokus grupe (računato u minutama) (Brown i Edmunds 2011: 40-42).

Idući korak odnosi se na analiziranje prikupljenih informacija i podataka. Potrebno je pažljivo iščitavati transkript te smislenim povezivanjem grupirati slične odgovore. Na taj se način provodi kodiranje. Treba biti spreman da će se dobiveni rezultati moguće razlikovati od onih koji su na početku bili predviđeni. Po završetku obrade podataka, s obzirom na proces kodiranja i postkodiranja, upotrijebit ćemo tzv. nezavisne suce, tj. osobe koje će pročitati transkript kako bi se provjerio stupanj slaganja s provedenim grupiranjem i kategorizacijom odgovora. Taj se postupak provodi i zbog provjere pouzdanosti metode. Prema Weberu, test pouzdanosti ili „reproduktivnosti“ odnosi se na ideju da različiti ljudi koristeći istu matricu mogu na isti način kodirati isti tekst (1990:17). Valja spomenuti i kako se kod analize sadržaja kada se koriste kao jedina metoda u istraživanju mogu primijeniti i neke od formula za testiranje

pouzdanosti, npr. Holstijev test pouzdanosti (Holsti 1969; prema Bagarić i Mandić 2019) računa se kao $2A/(N1+N2)$ pri čemu je A broj jedinica u kojima se koderi slažu, a N1 i N2 broj jedinica koje je kodirao svaki od kodera. Svakako treba biti oprezan kako u završnoj analizi ne bi bilo previše kategorija. Nakon obrade i analize rezultata izvode se zaključci sukladno postavljenim ciljevima istraživanja.

Prema načinu postavljanja pitanja, to jest stupnju strukturiranosti, razlikujemo strukturirani, polustrukturirani i nestrukturirani upitnik ili intervju, a prema načinu provedbe intervjuja za potrebe ovoga završnog rada razlikujemo sinkroni i asinkroni. Za potrebe ovoga rada detaljnije će biti prikazani polustrukturirani i sinkroni grupni intervju, kao i indukcijaska analiza, stoga što će upravo te metode biti korištene u praktičnome dijelu.

3.1. Polustrukturirani intervju

Polustrukturirani intervju označava unaprijed određena pitanja, ali ispitivač je slobodan zatražiti pojašnjenje odgovora postavljanjem potpitanja (Griffiee 2005). Ova tehnika jest znatno fleksibilnija od strukturiranoga intervjuja, stoga što ne koristi strogo konstruirana pitanja koja je nužno ponavljati na jednak način (ukoliko se vrši više istovjetnih intervjuja). Doduše, i kod polustrukturiranoga intervjuja pitanja se unaprijed pripremaju, ali na način primjeren razgovornoj izvedbi. Takvim će se konceptom omogućiti ispitaniku da govori o svojim stavovima i osjećajima te izrazi mišljenje. Unaprijed formulirana pitanja služe kao svojevrsan vodič, odnosno temelj samoga intervjuja, a moderatoru je ostavljena sloboda načina postavljanja pitanja, redosljeda, dodavanja potpitanja, iz razloga osiguravanja mogućnosti detaljnoga istraživanja ispitanikove osobne priče (Žentil Barić 2016: 29).

Ispravnost i učinkovitost, kao i na koncu uspjeh provedbe polustrukturiranoga intervjuja uvelike ovisi o samome istraživaču. On prilikom moderiranja mora voditi računa o riječima koje koristi, kako se smisao pitanja ne bi izgubio. Treba biti svjestan i kako svi ispitanici nemaju jednak vokabular te da ista riječ za više pojedinaca može nositi različito značenje. Stoga, ne treba koristiti iste formulacije, već pitanjima prenijeti jednaka značenja, a sve u svrhu veće pouzdanosti te kasnije lakše usporedivosti podataka. Važno je da moderator prati diskusiju grupe te ga vodi u željenome smjeru, ali i kako bi ga prilagodio svakom pojedincu prema načinu njegova izražavanja, a jednako tako treba i pravilno reagirati na uočenu neverbalnu komunikaciju. Svrha polustrukturiranoga intervjuja jest razumijevanje kompleksnih obrazaca ponašanja ljudi bez nametanja ikakve unaprijed zadane kategorizacije koja bi mogla limitirati istraživačko polje (Fontana i Frey; prema Žentil Barić 2016: 30).

Što je analiza istraživanja veća, to istraživač traži znatnije utemeljene kategorije koje proizlaze iz podataka. A što više zna što traži, više će se oslanjati na unaprijed postavljene kategorije. Slijede primjeri posebnih koraka analize podataka (Miles i Huberman 1994; prema Griffiee 2005). S obzirom na to da transkripti ili bilješke intervjua obiluju velikom količinom sirovih podataka, to je i izazov analize intervjua veći. Ovdje nije riječ samo o procesu analize, već i o sažimanju podataka koje istraživač mora suziti na one ključne te ih potom klasificirati, kategorizirati i provesti kodiranje. Griffiee predlaže provedbu analize dobivenih odgovora u pet koraka.

- Prvi se odnosi na preslušavanje audio zapisa i provedbu transkripcije,
- drugi korak tiče se višekratnoga čitanja transkripta,
- treći se korak odnosi na kodiranje intervjua,
- četvrti podrazumijeva ispisivanje sažetka kodiranih podataka te povezivanje kodova i komentara, odnosno izjava ispitanika,
- petim se korakom interpretiraju, tumače i pojašnjavaju značenja saznanja do kojih se došlo (Griffiee 2005).

3.2. Sinkroni grupni intervjui

Provođenje grupnoga intervjua podrazumijeva sudjelovanje dvije ili više osoba. Kao što je već u radu spomenuto, optimalna veličina grupe je otprilike deset članova. Ukoliko bi bilo znatno više sudionika postoji mogućnost da dio uopće ne dobije priliku govoriti te samim time ne bi došao do izražaja. Navode se dva karakteristična problema grupnoga intervjua, od kojih se jedan tiče potrebe da grupa bude ujednačena na intelektualnoj i društvenoj razini, dok drugi problem govori o moderatorovoj sposobnosti i vještini vladanja i vođenja skupine pojedinaca (Zelenika 2000: 380). Autorica Žentil Barić (2016: 27) ističe kako se tijekom 20. stoljeća tehnika grupnoga intervjuiranja razvila u samostalnu kvalitativnu istraživačku metodu nazvanu fokus grupa.

Sinkrona komunikacija kategorizira se prema dimenzijama vremena i mjesta. U obje kategorije spada intervjui *licem u lice*, dok se u kategoriju vremena još svrstava telefonski intervjui te putem *chat* servisa. U kontekstu sinkronoga grupnoga intervjua, odnosno metode fokus grupe, najčešće govorimo o korištenju intervjua *licem u lice* ili putem *chat* servisa, koji su u današnje vrijeme sve sofisticiraniji te se uz kvalitetnu internetsku vezu lako mogu održati grupni intervjui putem video konferencije koristeći platforme poput Zooma ili Google Meeta (Bistrovic i dr. 2021).

No, najčešće, kako navode autori Fontana i Frey, kada to situacija i uvjeti dozvoljavaju, intervju *licem u lice* provodi se u istome momentu i u istoj prostoriji, a upravo se to ističe kao ključna prednost (2000: 650). Razlog je taj što nema značajnijega vremenskoga razmaka između postavljenoga pitanja i odgovora ispitanika, a što može biti slučaj prilikom održavanja fokus grupe putem videopoziva, zbog primjerice loše konekcije i stabilnosti veze. To se odražava i na spontanost samih odgovora. Nedostatci ove tehnike odražavaju se na moderatora intervjua. Potrebno jest da bude usredotočen na slušanje kao i razumijevanje onoga što sudionici govore, važan je i način na koji postavlja pitanja, o čemu je već bilo riječi ranije u radu, te se mora pobrinuti za to da pribavi sve potrebne podatke detaljnim opisima i dubinom odgovaranja ispitanika, i to u određenom vremenskom periodu trajanja fokus grupe. Još jedan nedostatak tiče se utroška znatne količine novca i vremena. Primjerice, ispitanicima je potrebno platiti putovanja do mjesta provođenja intervjua, kao i samu prostoriju održavanja sastanka. To se ne odražava i na organizirane i provedene fokus grupe putem videopoziva, čiji su troškovi gotovo neznatni.

Autorica Žentil Barić (2016) navodi kako ne postoji određena tehnika koju bi u pojedinome slučaju bilo najbolje i najefikasnije koristiti, već da odabir uvelike ovisi o ljudskim resursima, financijskim ograničenjima, iskustvu i sposobnostima moderatora intervjua, specifičnostima ispitanika i efektima koje bi određena tehnika mogla kod njih izazvati, o tome koliko su podaci neverbalne komunikacije važni za istraživanje i tomu slično. Bitno je i vrijeme koje je moderatoru ostavljeno na raspolaganju za provedbu intervjua, kao i raspon i dubina informacija koje trebaju doznati na temelju jednoga intervjua (Žentil Barić 2016: 37-38).

3.3. Indukcijska analiza intervjua

Znanstveno gledano, kvalitativne metode, među koje pripadaju i fokus grupe, karakterizira induktivni pristup u koji spadaju promatranje, obrazac, hipoteza i teorija. Autori Skoko i Benković (2009) navode kako se hipoteza može dodatno provjeravati na podacima kroz samo istraživanje. Uzorak se ne oblikuje kao kod kvantitativnih metoda, nego se odabire iz određene populacije. Ispitanike se selektira temeljem njihovih karakteristika i konteksta kao potencijalnog izvora kategorija, stoga se govori o reprezentativnosti nekog koncepta. Cilj je otkriti kako se neka pojava izražava kroz dinamiku, njezine posljedice i kretanje kroz kontekst, a ne generalizirati pojavu u općoj populaciji. Generalizacija i razvoj konceptata i kategorija proces su koji vodi sve do točke zasićenja, kada daljnje istraživanje više ne otkriva nove kategorije (Skoko i Benković 2009: 225).

Indukcija jest pojam koji označava logički plan prijelaza u zaključivanju od pojedinačnoga na opće, kako se navodi na mrežnoj stranici Hrvatske enciklopedije. Proces je to kojim se poopćava, odnosno polazi od poznatih podataka do onih (do sadašnjega trenutka) nepoznatih.

Metoda indukcije sistematska je i dosljedna upotreba induktivnoga načina zaključivanja s ciljem otkrivanja i dokazivanja istine. Autor Žugaj (1979) ističe razliku između indukcije kao načina zaključivanja i indukcije kao metode, no ipak dodaje kako nema induktivne metode bez induktivnoga zaključka, no obratno to ne vrijedi. Kada se pomoću indukcije dolazi do spoznaje, tek tada se može govoriti o upotrebi induktivne metode. S druge strane, induktivni zaključak jest onaj u kojem se temeljem pojedinačnoga i posebnoga dolazi do općih zaključaka. Stoga se promatranjem pojava zaključuje kako će slične, još neispitane, pojave imati iste karakteristike i obilježja (Žugaj 1979: 117).

Vrijednost induktivnoga zaključka direktno ovisi o četiri činitelja. Ona raste s povećanjem broja istraženih činjenica, dok činjenice koje su reprezentativne za određenu pojavu imaju veće značenje od slučajnih nevažnih činjenica. Potom, vrijednost induktivnoga zaključka se povećava ako je njegovo značenje provjereno i verificirano, ali i ako se temelji na općim načelima znanstvene metodologije (Zelenika 1998; prema Stančić 2007: 5-6).

Induktivna metoda oslanja se i na druge metode, primjerice promatranje, eksperiment, brojanje, mjerenje i ostale, koje se smatraju pomoćnim metodama indukcije. A kao što je već u drugome poglavlju rada spomenuto, induktivna analiza jest proces koji se bavi detaljima i specifičnostima podataka iz razloga otkrivanja uzorka i međusobne povezanosti.

Iz svega do sada navedenoga proizlazi kako je induksijska analiza intervjua tehnika kojom se vrši obrada informacija i podataka dobivenih intervjuom. Njih se oblikuje, potom povezuje prema zajedničkim svojstvima, odnosno kategorizira i kodira. S obzirom na to da se naglasak stavlja na kreativni proces kojim se dolazi do zaključaka, može se govoriti o vjerojatnim rezultatima. No, vrijednost se nalazi upravo u provjeravanju, primjerice nekim drugim istraživanjem, korištenjem nekih drugih metoda i tomu slično.

4. PROJEKT „eRADIO ZA DRUGU ŠANSU“

Projekt „eRadio za drugu šansu“³ samostalni je projekt Sveučilišta Sjever u svojstvu neprofitnoga medijskog proizvođača, u kojemu ciljana skupina projekta većinom obuhvaća studente – novinare internetskoga studentskog Radio Pressedana. Ovaj projekt nastoji razviti inkluzivne potencijale medija zajednice za društveno uključivanje kroz osnaživanje kapaciteta novinara i povećanu kvalitetu medijskih sadržaja studentskoga internetskog Radio Pressedana, povećanje vidljivosti ranjive skupine povratnica i povratnika s odsluženja kazne zatvora u društvu te doprinijeti povećanju jednakih mogućnosti na tržištu rada i njihovoj reintegraciji u zajednicu (Bagarić 2021). U okviru projekta, predviđena je proizvodnja i premijerna objava ukupno 70 radijskih emisija internetskog radija Radio Pressedan, u trajanju od minimalno 15 minuta govornoga sadržaja.

Doprinos projekta u poboljšanju medijskog izvještavanja o ranjivoj skupini postiže se pristupom medijskog prezentiranja ranjivih skupina u pozitivnom smislu te afirmiranjem sustava vrijednosti poštovanja ljudskih prava i dostojanstva svakoga člana društva, borbu protiv svih oblika diskriminacije, posebice prema ranjivoj skupini. Takvi audio sadržaji mogu redefinirati i osnažiti osobni i društveni identitet ranjive skupine u pozitivnome smislu te promicati važnost uloge medija zajednice i radijskih programa u kontekstu reintegracije i društvenog uključivanja.

S obzirom na to da su u Hrvatskoj rijetka istraživanja stavova javnosti o bivšim zatvorenicama i zatvorenicima, kao i o stavovima i mišljenju javnosti o medijskoj prezentaciji problematike reintegracije povratnika s odsluženja kazne zatvora te o stereotipima i diskriminaciji u medijskoj reprezentaciji sličnih sadržaja, kako bi se dobili odgovori na zadana pitanja, u okviru projekta krajem 2020. godine provedena je na namjernom uzorku ispitanika s područja cijele Hrvatske anonimna internetska anketa (N=466, Ž=49,4%). Istraživački nacrt kreiran je prilikom dizajniranja projekta, a provedbu cjelokupnog istraživanja provela je profesionalna agencija. Uz anketu kao glavnu metodu, ovo istraživanje obuhvatilo je i kvalitativno istraživanje na tri grupe ispitanika pomoću metode fokus grupe, sinkrono, pomoću platforme Zoom, čiji će rezultati biti analizirani u praktičnom dijelu rada, koji slijedi u nastavku.

---

³ Dostupno na: <https://eradio-za-drugu-sansu.unin.hr>

5. METODOLOŠKI OKVIR RADA

5.1. Svrha i cilj

Svrha rada je ustanoviti osviještenost ispitanika fokus grupa o problemima reintegracije povratnica i povratnika s odsluženja kazne zatvora kao i percepciju medijske i službene prezentacije ove tematike.

Cilj rada je pomoću metode fokus grupe istražiti:

- a) stavove studenata medijskoga usmjerenja o obilježjima medijske prezentacije ranjivih skupina, s naglaskom na teme društvenoga uključivanja povratnica i povratnika s odsluženja kazne zatvora;
- b) percepciju medijskih djelatnika/novinaru medijskog diskursa o društvenom uključivanju povratnica i povratnika s odsluženja kazne zatvora;
- c) stavove gospodarstvenika o problemima povratnica i povratnika s izdržavanja kazne zatvora na tržištu rada.

U odnosu na definiranu svrhu i cilj, postavljena su sljedeća istraživačka pitanja:

1. Što **studenti** medijskoga usmjerenja misle o medijskoj prezentaciji tema vezanih uz rehabilitaciju i reintegraciju povratnica i povratnika s odsluženja kazne zatvora?
2. Koji medij smatraju najpogodnijim za obradu i prezentaciju navedenih tema? Koji medijski formati bi izazvali najveće zanimanje publike, odnosno, bili najbolje prihvaćeni?
3. Mogu li predložiti neki koncept ili scenarij za ovu tematiku?
4. Smatraju li **novinari** da je tema rehabilitacije zatvorenika dovoljno zastupljena u javnome prostoru? Kakav je medijski diskurs? Kakva je uopće uloga medija danas?
5. Pridonosi li izvještavanje hrvatskih medija povećanju stigmatizacije bivših zatvorenica i zatvorenika? A širenju predrasuda? Koliko je zapravo slika života u zatvoru medijalizirana?
6. Jesu li samo javni mediji u obvezi pratiti društveno osjetljive teme (ne „klikabilne“)? Bi li rehabilitacija postavljena kao opća agenda pridonijela dubljem razumijevanju tog problema u društvu?

7. Kako u kontekstu svega izrečenoga novinari sagledavaju ulogu medijskoga projekta Sveučilišta Sjever „eRadio za drugu šansu“?
8. Jesu li **gospodarstvenici**/poduzetnici upoznati s državnim mjerama namijenjenima zapošljavanju ove kategorije nezaposlenih ljudi (javni radovi, potpore za zapošljavanje i potpore za samozapošljavanje)?
9. Općenito, bi li zaposlili povratnice i povratnike s izdržavanja kazne zatvora? Smatraju li da pri tome treba zadovoljiti neke uvjete? Koje?
10. Imaju li kakve prijedloge za poboljšanje situacije povratnika iz zatvora na tržištu rada?

5.2. Uzorak ispitanika

U istraživanju je korišten namjerni uzorak ispitanika podijeljenih u tri fokusne grupe. Fokusnu grupu 1 čine studenti medijskog usmjerenja Sveučilišta Sjever (N=12, Ž=6). Fokusna grupa 2 sastoji se od hrvatskih medijskih djelatnika/novinara iz različitih medija (N=6, Ž=4), a u fokusnoj grupi 3 sudjelovali su poduzetnici iz Koprivničko-križevačke i Varaždinske županije (N=5, Ž=1). Socio-demografski podaci ispitanika odnose se na spol, studentski status i radno mjesto, odnosno, radni status sudionika. Raspodjela ispitanika vidljiva je u Tablici 1-3. S obzirom na to da su fokusne grupe provedene kao komplementarna metoda kojom smo dodatno htjeli rasvijetliti pojedine odgovore iz prethodno realiziranog anketnog istraživanja na namjernom uzorku hrvatske opće populacije (N=466), smatramo sva tri uzorka prihvatljivima za provedbu sinkronih grupnih intervjua.

*Tablica 1. Socio-demografska obilježja ispitanika
- Fokusna grupa 1: studenti*

N = 12		fr
Spol	M	6
	Ž	6
Studentski status	RED	10
	IZV	2
Studijska grupa	MED	4
	KMN	8

Poziv na sudjelovanje u istraživanju upućen je studentima medijskog usmjerenja Sveučilišta Sjever (skupini koja će biti krajnji korisnici projekta, tj. studentskoga internetskog radija Pressedan u svojstvu nositelja provedbenih aktivnosti u smislu kreiranja premijernog medijskog audio sadržaja – podcasta). Svi pozvani su se odazvali te smo dobili homogeni uzorak

u odnosu na spol, a ostala obilježja po strukturi u većoj mjeri odgovaraju općoj raspodjeli studenata u okviru kolegija Komunikologija akademske godine 2020/21 (Tablica 1.).

*Tablica 2. Socio-demografska obilježja ispitanika
- Fokusna grupa 2: novinari*

N = 6		fr
Spol	M	2
	Ž	4
Mediji	Radio	2
	TV	1
	Portal	1
	Tisak	2

Novinari koji su se odazvali istraživanju dolaze iz različitih hrvatskih medija i upoznati su s projektom jer su na neki način bili uključeni u pojedinu fazu odvijanja projekta „eRadio za drugu šansu“. Sukladno Tablici 2. ovaj je prigodni uzorak ispitanika homogen u odnosu na zastupljenost vrste medija, dok spolna struktura naših ispitanika ne slijedi statističke podatke, prema kojima u razdoblju od 2008. do 2015. godine saznajemo da u 28 država članica EU-a postotak žena zaposlenih u sektoru medija u prosjeku stagnira na oko 40%⁴, iako su žene u 2015. godini činile 68% diplomiranih studenata novinarstva i informatologije. Prema podacima na razini Hrvatske zaposlenih žena je 38% u području informacijsko-komunikacijskih djelatnosti (Statistički ljetopis RH, 2018). Također, iz „Radnog materijala Ministarstva kulture za raspravu o medijskoj politici RH 2015-2020“ (2015) očitavamo podatak da je među članovima Hrvatskog novinarskog društva od ukupno 2797 članova, 1632 muškaraca i 1165 žena.

*Tablica 3. Socio-demografska obilježja ispitanika
- Fokusna grupa 3: poduzetnici*

N = 5		fr
Spol	M	4
	Ž	1
Radni status	Samozaposlena/i	5
Djelatnost	Računovodstveni servis	1
	Tiskara	1
	Lokalna radio stanica	1
	Građevinski obrt	1
	Ugostiteljski objekt (kafić)	1

⁴ Zajednička baza podataka UNESCO-a/OECD-a/Eurostata (UOE), dostupna na poveznici: http://eige.europa.eu/gender-statistics/dgs/indicator/ta_educ_part_grad__educ_uae_grad02

Što se uzorka poduzetnika tiče, poziv na sudjelovanje je putem društvenih mreža i elektronske pošte bio upućen široj grupi gospodarstvenika i poduzetnica/poduzetnika s područja Koprivničko-križevačke i Varaždinske županije, međutim, iz većih gospodarskih subjekata ovih regija nitko se nije odazvao, tako da je konačni prigodni uzorak sačinjen isključivo od poduzetnika, pri čemu je pretežiti dio ispitanika muškog spola. No, kako je prema rezultatima analize Financijske agencije⁵, udio žena poduzetnica u vlasničkoj strukturi poduzeća u Hrvatskoj u 2017. godini iznosi 21,9%, raspodjelu po spolu ispitanika u ovom uzorku smatra se prihvatljivom.

5.3. Uzorak varijabli

Za provedbu istraživanja konstruiran je (objedinjen) Protokol sinkronog polustrukturiranog intervjua (priložen u Prilogu 1), namijenjen različitim vrstama ispitanika, ovisno o pripadajućoj fokusnoj grupi. Svaki se protokol sastoji od općeg i glavnog dijela.

U općem dijelu obuhvaćene su varijable vezane uz socio-demografska obilježja ispitanika. Voditelj istraživanja u uvodu će predstaviti cilj i svrhu istraživanja te postaviti pitanje ili dva u svrhu tzv. „zagrijavanja“, kako bi, ukoliko je potrebno, razbio početnu tremu ispitanika.

U glavnom dijelu protokola obuhvaćene su čestice kojima se ispitanicima postavljaju otvorena i poluotvorena pitanja kojima se želi istražiti:

- a) stavove studenata medijskoga usmjerenja o obilježjima medijske prezentacije ranjivih skupina, s naglaskom na teme društvenog uključivanja povratnica i povratnika s odsluženja kazne zatvora (3 pitanja – trenutna medijska prezentacija; razrada prijedloga medija i formata za kvalitetniju obradu tema rehabilitacije i reintegracije);
- b) percepciju medijskih djelatnika/novinara medijskog diskursa o društvenom uključivanju povratnica i povratnika s odsluženja kazne zatvora (4 pitanja – medijski diskurs, postojanje predrasuda i stereotipa, uloga medija u društvu);
- c) stavove gospodarstvenika o problemima povratnica i povratnika s izdržavanja kazne zatvora na tržištu rada (3 pitanja – iskustva u zapošljavanju, mjere za poticanje).

---

⁵ Izvor: Članak Nikoline Tomasević Bock („Poduzetnice budućnosti hrvatskog gospodarstva“, Deutsche Welle) objavljen 8. ožujka 2020 godine; dostupan na poveznici: <https://p.dw.com/p/3YyJQ>

5.4. Metode prikupljanja i obrade podataka

Sukladno kvalitativnom istraživačkom nacrtu u ovom radu se koriste etnografske (terenske) metode za prikupljanje i obradu primarnih podataka iz audiovizualne (AV), odnosno, videosnimke grupnog intervjua ispitanika pomoću metode fokus grupe, i to: grupni sinkroni polustrukturirani intervjui (za prikupljanje podataka) i tekstualna analiza intervjua (za obradu podataka). Kako bi se izdvojile problemske kategorije provedena je analiza intervjua (manualna) koja se u postupku pridržava prethodno navedenog hodograma od pet koraka u analizi transkripcije polustrukturiranog intervjua (Griffiee 2005). Za prikupljanje sekundarnih podataka u cilju formuliranja teorijskog dijela ovog rada korištena je arhivska metoda (analiza literature/dokumenata) te metode indukcije i dedukcije.

Metodološki instrumentarij je prethodno kreiran, a on obuhvaća *Obrazac dobrovoljnog informiranog pristanka ispitanika uz suglasnost za AV snimanje intervjua* (priložen u Prilogu 2), već spomenuti Protokol grupnog sinkronog polustrukturiranog intervjua; kodne listove i (jednostavnu) analitičku matricu, a formirane su odgovarajuće Zoom poveznice za odvijanje grupnog sinkronog polustrukturiranog intervjua.

Potrebno je istaknuti kako je grupni (sinkroni) intervjui odabran ne samo zbog važećih epidemioloških mjera koje su bile na snazi u doba provedbe istraživanja, nego i zbog ekonomičnosti i jednostavnosti. Međutim, dodatno valja istaknuti da se i pored namjere o očuvanju ujednačenosti provedbe metode, jer je zbog specifičnosti polustrukturiranog intervjua i spontanijih reakcija ispitanika u ponovljenim postupcima nemoguće osigurati jednak tijek vođenja pojedinačnog intervjua (Stanić 2015), provedba istraživanja nad fokusnom grupom medijskih djelatnika/novinara morala se realizirati u dva različita termina zbog neusklađenih radnih obveza ispitanika. Dobiveni rezultati su analizirani i objedinjeno prikazani u poglavlju 6.

5.5. Etičke napomene

U svim etapama istraživanja poštivali su se standardi i procedure primjenjive na ove vrste ispitanika. Prikupljene su potpisane suglasnosti za AV snimanje intervjua, kao i obrasci dobrovoljnoga informiranog pristanka ispitanika za sudjelovanje u istraživanju; osigurana je anonimnost i povjerljivost podataka, koji su korišteni isključivo u istraživačke svrhe.

5.6. Metodološka ograničenja

Prilikom dizajniranja istraživačkoga nacrtu ovoga rada anticipirana su metodološka ograničenja u odnosu na nacrt i metode istraživanja, uzorak i kompetencije istraživača. S obzirom na namjerni uzorak istraživanja i primijenjeni polustrukturirani oblik pitanja u obradi podataka je korištena kvalitativna metodologija, stoga dobivene rezultate treba promatrati isključivo na razini uzorka i bez uopćavanja zaključaka.

U pogledu pristranosti uslijed kompetencije istraživačice (studentice izvanrednog sveučilišnog studija „Novinarstvo“, autorice ovoga rada) u pogledu analize istraživačkih metoda ovog tipa, osim usvojenih ishoda učenja metodološkoga kolegija Medijska istraživanja tijekom sveučilišnog preddiplomskog studija „Novinarstvo“, valja istaknuti kako autorica ima višegodišnje profesionalno iskustvo u obavljanju novinarskih poslova, naročito pripremi, provođenju i obradi intervjua opće populacije građana. Kako u ovom istraživanju nije cilj utvrditi autentičnost odgovora, nego se oni pod navedenim uvjetima smatraju istinitima, autorica se uz metodološku pripremu i vodstvo mentorice, može smatrati potpuno osposobljenom za uspješnu provedbu kvalitativnog istraživanja u svim njegovim fazama.

S obzirom na to da je za odvijanje sinkronog polustrukturiranog intervjua predviđena platforma Zoom, održavanje kvalitete i stabilnosti internetske veze, dostupna funkcionalna infrastruktura i digitalna pismenost svih sudionika predviđeni su kao bitno metodološko ograničenje ovoga rada. Doista, tijekom odvijanja intervjua različitih fokus grupa, internetska veza u nekoliko je navrata kratkotrajno „pukla“, no kako se uspjelo ubrzo ponovno uspostaviti vezu, to nije u bitnom utjecalo na uspješnu provedbu i dovršetak istraživanja.

6. REZULTATI I DISKUSIJA

U nastavku teksta slijede prikazi rezultata u tabličnom obliku.

Tablica 4. Usporedba nekih obilježja empirijskog istraživanja u sve tri fokus grupe

Obilježje	Fokus grupa 1	Fokus grupa 2	Fokus grupa 3
Provedba empirijskog istraživanja	Analiza grupnog sinkronog polustrukturiranog intervjua preko Zoom platforme održanog 13.10.2020.g.	Analiza grupnog sinkronog polustrukturiranog intervjua preko Zoom platforme održanog 14.10.2020.g. Napomena: grupni intervjui medijskih djelatnika/novinara proveo se u dva termina, zbog radnih obveza ispitanika. Stoga su i navedena dva vremena trajanja intervjua.	Analiza grupnog sinkronog polustrukturiranog intervjua preko Zoom platforme održanog 15.10.2020.g.
Protokol intervjua	Polustrukturiran	Polustrukturiran	Polustrukturiran
Broj ispitanika	N=12 (Ž=6, M=6)	N=6 (Ž=4, M=2)	N=5 (Ž=1, M=4)
Trajanje intervjua	58'44"	45'44" + 56'09"	38'19"
Pitanja	3 (prethodno definirana; nisu predočena ispitanicima prije intervjua; po potrebi, potpitanja)	4 (prethodno definirana; nisu predočena ispitanicima prije intervjua; po potrebi, potpitanja)	3 (prethodno definirana; nisu predočena ispitanicima prije intervjua; po potrebi, potpitanja)
Odbijanje/izbjegavanje davanja odgovora	Nema	Nema	Nema
Bilješke opažanja – ispitanici (znaci sugovorne neverbalne komunikacije)	- Ispitanici motivirani, uvjerljivi, nasmijani, opušteni, spontani, aktivni. - Vlada kolegijalna atmosfera, povremeno naglašenije gestikuliranje rukama, glas se ubrzava i slično. Svi	- Kolegijalna atmosfera, povremeno diskretne šale (vezane uz političare), ponegdje nešto manja sigurnost u odgovorima. - Intervju se odvijao sinkrono, za vrijeme	- Evidentno je da se ispitanici ne poznaju otprije. - Uglavnom se nalaze u radnom prostoru, neki i u „home office“, česti su prekidi internetske veze; osjetna je prisutnost drugih osoba u okruženju iako ih

	ispitanici su opušteni; piju kavu ili čaj za vrijeme intervjua.	slobodnog vremena ispitanika, a svi ispitanici se nalaze u svom domu; čuju se zvukovi ukućana za vrijeme intervjua.	direktno ne vidimo (povremeno se čuje razgovor ili čak pitanja upućena ispitanicima za vrijeme intervjua). Zainteresirani za nove informacije potencijalno korisne za vlastito poslovanje.
Bilješke opažanja - voditelj intervjua (temeljem AV snimke)	Često u kadru, pridržava se pitanja, vidno i sam dodatno zaintrigiran visokom razinom interakcije i količinom prijedloga ispitanika.	Iako se pridržava pitanja, daje prostora za interakciju među ispitanicima koji u okviru intervjua počinju međusobno propitivati pojedine izjave; usmjerava diskusiju.	Vezano za probuđeni snažan interes sudionika o državnim mjerama za zapošljavanje povratnika iz zatvora, profesionalno popunio vrijeme čekanja ponovnog uspostavljanja internetskih veza dodatnim informacijama.
Etičnost procedure	Ispitanici su dali pisani informirani pristanak; suglasnost za AV snimanje. (obraćanje samo imenom).	Ispitanici su dali pisani informirani pristanak; suglasnost za AV snimanje. (obraćanje samo imenom; izbjegavanje naziva poslodavca).	Ispitanici su dali pisani informirani pristanak; suglasnost za AV snimanje; poštovana je anonimnost i povjerljivost (obraćanje samo imenom; izbjegavanje naziva poslovnog subjekta).

U Tablici 4. uspoređeni su neki zajednički elementi vezani uz provođenje empirijskog istraživanja u svim fokusnim grupama. Naime, podaci su prikupljeni tijekom listopada 2020. godine, a u svrhu izrade ovoga završnog rada obrađeni na osnovu zabilježenih snimaka Zoom videopoziva tijekom ljetnih mjeseci 2021. godine. Uz pomoć metode opažanja temeljem naknadnih bilješki, usmjerenog na verbalnu i sugovornu neverbalnu komunikaciju sudionika fokusnih grupa (ispitanika i voditelja istraživanja), izlučene su dodatne vrijedne informacije o trenutnom kognitivnom i emotivnom stanju osoba kao i o tijeku i kvaliteti provedbe kvalitativnog istraživanja (Agušaj 2016; Griffiee 2005). Manifestirani neverbalni znakovi uglavnom se nesvjesno javljaju kod pojedinih ispitanika i to ponajviše pri pitanjima koja se

odnose na njihov svojevrsni intimni uvid i opis njima potpuno novog iskustva ili sagledavanja problemskih situacija (Pease i Pease 2012). Iako literatura, ukoliko se uoči nesklad između izgovorenog i istovremenoga govora tijela, navodi da ti znaci češće mogu ukazivati na nelagodu, strah pa i na određeni stupanj neiskrenosti govornika (Pease i Pease 2012), temeljem sačinjenih bilješki opažanja čini se da naši ispitanici iskreno odgovaraju na postavljena pitanja, tj. znakovi nelagode i neiskrenosti nisu primijećeni, gdje u studentskoj grupi vlada i entuzijastična atmosfera, a kod novinara pojačana zainteresiranost za inovativnost ove teme i njezinog smještaja u red tema od javnoga značaja. Kod poduzetnika se naprotiv pojačani interes pojavljuje najčešće u odnosu na moguću poslovnu korist.

Tablica 5. Kodni list: Kategorizacija i postkodiranje sinkronog intervjua – Fokusna grupa 1 (N=12)

Kategorije problema	Čestice	Skupni odgovori
Dihotomija interesa i senzibiliteta za rehabilitacijske teme (mediji i javnost).	1. Što mislite o medijskoj prezentaciji tema vezanih uz rehabilitaciju i reintegraciju povratnica i povratnika s odsluženja kazne zatvora?	Slaba vidljivost rehabilitacije i reintegracije u medijima/ Nedovoljno medijski pokrivena teme./Potrebno više izvještavati, javnosti pričati priče o tim zatvorenicima./Izvještavati rezultate integracije zatvorenika, jesu li i kako su to postigli. Poreznici obveznici bi sigurno platili za nove programe edukacije u zatvorskom sustavu, da imaju više informacija o tome./Ipak je činjenica da osoba nije osuđena zato što je bila uzoran član društva, ali toliko toga ulazi u počinjenje zločina tako da trebamo imati puno informacija./Trebalo bi više gurati u medije udruge koje se baš bave time./ Kad je na hrvatsku scenu došla došla emisija Život na vagi i onda smo mi odjedanput počeli razumijevati kako je njima teško; mislim da bi tako bilo i sa zatvorenicima./Umjesto Života na vagi, život nakon rešetki. Ali ne showbizz./A možda da postoji nekakav radio ili tv kanal ili blog koji se bavi isključivo s ovim problemima.

<p>Multimedijalnost je ključ</p>	<p>2. Koji medij smatrate najpogodnijim za obradu i prezentaciju navedenih tema? Koji medijski formati bi izazvali najveće zanimanje publike, odnosno, bili najbolje prihvaćeni?</p> <p>3. Možete li predložiti neki koncept ili scenarij za ovu tematiku?</p>	<p>Možda bi bili zanimljivi <u>intervjui</u> (s bivšim zatvorenicama)/<u>kratki dokumentarni film</u>./<u>Radio emisija</u> u obliku <u>podcasta</u> bi bila odlična za ljude koji slušaju radio u autu, a njih je puno./Bilo bi super kada bi postojao neki <u>portal</u> posvećen baš reintegraciji zatvorenika, nešto kao svojevrsni hotline 0-24 sata, gdje društvo sluša i pomaže./Kroz neke <u>reportaže</u> i razgovor s poslodavcima koji bi dali drugu šansu nakon zatvora./Ako se radi o EU projektu, nisu li nam na neki način ruke zavezane. Ali u svakom slučaju naš cilj je „<u>brand awareness</u>“ kojim trebamo osvijestiti što više ljudi o problematici. Sjećam se i europskog projekta gdje je fotografkinja slikala trudnice u zatvorima, bila je tu i izložba fotografija i audio zapis, eto može se to jako dobro napraviti.</p> <p>Dokumentarna emisija koja pokazuje kako su se njihovi osjećaji i stajališta promijenili za vrijeme provedeno u zatvoru./Nešto kao Netflix, da bude <u>komercijalno</u> i blisko mlađoj generaciji./Možda bi intervju s obiteljima i poznanicima bio ljudima zanimljiviji od intervjua sa zatvorenicama, ići korak po korak od obitelji na <u>zatvorenike</u>./<u>Nikako ne komercijalizirati sadržaj</u>, to bi bilo okrutno prema tim ljudima, nego kao informativna emisija koja predstavlja njihove stvarne probleme./Prvotno treba uzeti u obzir i predstavljati ih kao osobe, kao ljude a ne kao zlikovce i zatvorene ljude./Kako napraviti zanimljivu emisiju za ljude koji ne mogu razumjeti ili za ljude koji ne žele razumjeti ovu tematiku?/<u>Može li se ovako opširni pojam svesti samo na jedan oblik medija?</u> Svakako uključiti stručnjake,</p>
----------------------------------	--	---

		psihologe./Ako se radi o EU projektu, nisu li nam na neki način ruke zavezane. Ali u svakom slučaju naš cilj je „brand awareness“ kojim trebamo osvijestiti što više ljudi o problematici.
--	--	--

Na osnovu izrađene transkripcije AV zapisa i njezinog višestrukog iščitavanja (koraci 2 i 3 analize intervjuja), induktivnom metodom je izvršena i klasifikacija (ili postkodiranje odgovora u formi skupnih odgovora) te odgovarajuća kategorizacija odgovora ispitanika (korak 4) koje možemo očitati u Tablici 5.

Nadalje, na osnovu prikazanih skupnih odgovora, izlučene su odgovarajuće problemske kategorije: *Dihotomija interesa i senzibiliteta za rehabilitacijske teme (mediji i javnost); Multimedijalnost je ključ.*

Vezano za kategoriju *Dihotomija interesa i senzibiliteta za rehabilitacijske teme*, odgovori ispitanika/studenata temelje se na njihovim svakodnevnim iskustvima o slaboj vidljivosti rehabilitacijskih i resocijalizacijskih tema, s obzirom da su ove teme zapravo više vezane uz interes javnosti ili čak novac poreznih obveznika nego uz profitabilnost ovakvih sadržaja i diktat tržišne utakmice pod koju potpadaju komercijalni mediji (Soroka i Mac Adams 2015; prema Bagarić 2021).

Verbatim koji se koristi u ovom radu odabran je između odgovora na ovo pitanje. Također treba napomenuti kako transkripti (namjerno) nisu gramatički korigirani nego slijede autentičan govor ispitanika.

„Pa mislim da bi bilo super kad bi postojao portal posvećen baš š recimo reintegriranju zatvorenika, ali opet mislim da je, okay treba treba postojat nešto da bude dostupno od 0 do 24 kao svojevrstan hotline kao svojevršno sredstvo informiranja uvijek dostupno za one koje baš trebaju, ali opet mislim da konkretno baš evo kod nas na našem primjeru da je teško napraviti informativnu emisiju a da se ona sviđi masama.“

„Kad je na hrvatsku scenu došla došla emisija Život na vagi i onda smo mi odjedanput počeli razumijevat kako je njima teško, zašto su oni tak'i, zašto je to sve tako. ali realno ne bi moja mama sjela i gledala intervju sa zatvorenicama, a da je to sad neka zanimljiva emisija o kojoj mi učimo ustvari širu javnost o prihvaćanju njih to bi možda već neko gled'o, da imaš tu i neku šalu i nešto ozbiljno da se to sve zajedno poveže integrira u jedno možda bi i njih mogli integrirat u društvo.“

„Prvotno treba uzeti u obzir i predstavljati ih kao osobe kao ljude a ne kao zlikovce i zatvorske i zatvorene ljude, tak ne ne mremo dobiti pozitivnu neku reakciju od ljudi, i trebalo bi se to postaviti prvo na temelju kakvi su oni, što su preživjeli, njihova iskustva, tek onda zapravo aaa i pokazati kak im je sad teško u životu i prije bilo i poslije, a tek onda navesti ljudima da su oni zapravo počinili neki zločin, da to to bi iz druge perspektive, jer obično prvo za njih saznamo da su počinili neki zločin, a onda sve ostalo o njima, i to onda jako utječe na naše mišljenje, kad bi prvo saznali sve ostalo o njima a onda kako je došlo do toga mislim da bi to puno pomoglo da se to promijene neki stavovi.“

Kategorija *Multimedijalnost je ključ* izlučena je temeljem doista velikog broja raznovrsnih prijedloga studenata o medijskim formatima kojima bi se teme resocijalizacije najbolje prezentirale, odnosno, poslužile izazivanju najvećeg zanimanja publike te njihovih promišljanja o prihvatljivim konceptima i scenarijima prema pojedinim pripadnicima medijske publike – svojevrsnim *targetima*.

„Taj prikaz, spomenuli ste radio pa me to podsjetilo daaa radio emisija u obliku podcasta bi bila odlična pošto si mislim da puno ljudi vozi auto uvijek ima slobodnog vremena dok se nešta radi možete slušati tak da bi to bio isto super oblik.“

„Ako je tema obrađena kako treba aaa s tim da je vrlo po meni mm osjetljiva stvar aa pred karmere dovesti aa obitelj zatvorenika ili zatvorenike same, naravno oni svoj identitet vrlo lako ne žele aa pokazati ali mi se možemo aa tu pokriti sa nekakvim aa sociolozima, psiholozima i s nekim koji su se već bavili s tom temom, ja znam da je aa fotografkinja jedna imala strašno dobar rad isto je bio dobio potporu od Europske Unije di je ona slikala trudnice u zatvorima i to je bilo strašno aa odlično odradeno, ona je to provukla kroz nekakvu izložbu fotografija, imala je nekakve i audio zapise, znači tu se stvarno može napraviti ono big deal a pogotovo ako razmišljamo na način da je ovo aa Sveučilište Sjever multimedijalno je, znači možemo tu pronać ljude koji nam u razno raznim segmentima mogu pomoći jer ima odličnih studenata koji tu mogu ovaj uletit, znači nešto što sam htjela reć je da ja to gledam kao video sadržaj, treba vidjet na koji način, nisam sigurna dal je to dobra stvar za radio, iskreno nisam sigurna, koji format i u kojem smjeru uopće da se ide, i definitivno pokušat koristit nekakve ajmo reć zvučnija imena jer to je ono uvijek pomaže.“

„Jooj ja bi recimo, ja bi recimo rekla da možda ako bi napravili nešto tipa dokumentarne emisije o njihovim osjećajima tokom njihovog vremena provođenog u pritvoru ili u zatvoru teee kakva su njihova stajališta da li im se mišljenje promijenilo tokom zatvora da mi zapravo vidimo da li to njima pomaže da im se mijenja svijest ili ne.“

„Ili se možemo odmaknut za početak od samih zatvorenika, možemo možda prvo predstaviti njihove obitelji, poznanike, prijatelje, kakve posljedice je to na njihov *prekid* ostavilo, kako oni žive, dakle ako već, neka je kolegica spomenula da njena mama ne bi željela gledati intervju sa zatvorenikom, pa možda sa obitelji, nekim članom obitelji tog zatvorenika bi možda bila zainteresiranija pogledati, eto korak po korak, dakle možda prvo od obitelji pa idemo onda na zatvorenike, naravno sve je to fleksibilno i dalje.“

„Mmm pa da, nekak mi se intervjuiranje baš zatvorenika ali ne kroz neku komercijalnu emisiju čini najboljim rješenjem zato što onak ako to komercijaliziramo to će bit samo igranje njihovim životima u ime zarade mislim to nema smisla i okrutno je na kraju dana, nego neka informativna emisija.“

„Kad se govori o toj temi mislim da ne bi trebalo previše pojednostavljati taj sadržaj da bi bio primijenjen za ljude koji ionako ne mogu razumjeti ili nikad ne budu željeli razumjeti tu tematiku nego na ljude koji žele (razumjeti).“

„Slušam ovu našu raspravu, svatko ima drugi prijedlog, pa jel to dokaz da se ne može zapravo tako opširni pojam svesti samo na jedan oblik medija da il treba postojati više oblika il treba se na neku skupinu ljudi fokusirati.“

Tablica 6. Kodni list: Kategorizacija i postkodiranje sinkronog grupnog intervjua – Fokusna grupa 2 (N=6)

Kategorije problema	Čestice	Skupni odgovori
Klikabilnost crne kronike. Obični ljudi nisu dovoljni.	1. Je li tema rehabilitacije zatvorenika dovoljno zastupljena u javnom prostoru? Kakav je medijski diskurs? Kakva je uopće uloga medija danas?	Ne sjećam se kad sam zadnji put uopće nešto čuo o rehabilitaciji./Tu pozitivna uloga ne postoji. Čitamo gdje je neko uhićen, gdje je neko odležao kaznu, međutim što se događa poslije, apsolutno ništa./Generalno se slažemo da takve teme mogu biti zanimljive./Nitko nije ozbiljno načio tu temu u javnom diskursu./Ne mogu mediji socijalizirati bivše zatvorenike./Mediji će popratiti ako je nešto aktivna vijest. Ako su se uklopili u društvo i funkcioniraju onda nemate priču./ Mislim da obični ljudi nisu dovoljni. Ako se i pojave zatvorenici su ljudi s predispozicijom ponavljanja

		nedjela./Zatvorenici još uvijek spadaju u kategoriju skandala i spektakla, na žalost./Uvijek postoji potreba za toplom ljudskom pričom, skloni smo identificirati se s nekime. No topla ljudska priča o pedofilu...?/ Te teme...ako o njima ne razgovaramo u medijima onda će se o njima razgovarati na nekim drugim mjestima i ljudi će opet stjecati neke svoje predrasude, razmišljanja koja možda nužno nisu točna, ali nisu građena na dovoljno informacija da bi mogla bit objektivnija ili točnija.
Nedostatno izvještavanje kultivira predrasude.	2. Pridonosi li izvještavanje hrvatskih medija povećanju stigmatizacije bivših zatvorenika? A širenju predrasuda? Koliko je zapravo slika života u zatvoru medijatizirana?	Evo, danas na portalima isključivo negativna percepcija o bivšem zatvoreniku koji se drznuo sudjelovati u zabavnom reality showu./To ne znači nužno da se rehabilitirao./Nama se u radio u zadnjih 15 godina nikada nije za posao prijavio niti jedan bivši zatvorenik, a mi ne pitamo za potvrde o nekažnjavanju./Je li u redu da mi gledamo koji je zločin počinjen?/Je li neki ljudi jednostavno ne zaslužuju medijski prostor?/Nisam siguran koliko je taj zatvorski sustav otvoren./Širio predrasude nisam ali sam sigurno koristio stereotipe u nekim priložima./Svaki dan gledate o zatvorenicima, u serijama, a ne čitate svaki dan o zatvorenicima, u novinama. Fikcija dugoročno sve više kultivira naše stavove u svemu, pa i o zatvorima./Stigma pada i na obitelj./Pa ne mogu mediji ništa protiv toga da se oni ne žele izlagati javnosti./Ljudi su izgradili predrasude nesvjesno koje se onda manifestiraju i konzumiranju takvih priča. A opet, ljudi su užasno skloni na taj način razdvajati što im se sviđa, što im se ne sviđa./Mi zaista imamo krivu predodžbu o tome šta je zatvor i kako ljudi unutra žive. Nije to Netflix, zaista.
Jaz između	3. Jesu li samo javni mediji u	Mediji su regulatori društva./

<p>komercijalnih i neprofitnih medija.</p>	<p>obvezi pratiti društveno osjetljive teme (ne „klikabilne“)? Bi li rehabilitacija postavljena kao opća agenda pridonijela dubljem razumijevanju tog problema u društvu?</p>	<p>Bez medija bismo bili na daleko gorem mjestu nego što smo sad./Bojim se da tu mediji direktno ne mogu ništa napraviti./Mediji su tek dio sustava, pokretač mora biti pravosudni sustav./Pazite, u istraživačkom novinarstvu se ljudi bave zatvorenima mjesec, dva dana i onda naprave trominutni prilog. Koji se medij danas može time baviti mjesec dana. Radimo što je klikano./Javni servisi su financirani od svih nas, pa se mogu i baviti temama od javnog interesa./Medijska industrija ima svoje zakonitosti koje ne bi smjele vrijediti za bit javnog medija./Komercijalni mediji funkcioniraju kao kapitalistički privatnici, samo zarada./Ne može se očekivati da će format vijesti povećati pažnju prema depriviranim skupinama. Treba čovjeka osjetiti, treba ta dramaturgija; talk-show je za to izvrstan./Nemojmo se zavaravati da informacija nije dijelom i dramaturgija, kvalitetno zanatski napravljena./Ključni problem je, mi možemo napisat milijardu priča o ljudima koji su bili u zatvoru, ali one će se uglavnom sve svesti na istu priču, manje, više.</p>
<p>Ovakvi projekti neophodni. Možda nismo ni svjesni da nam nedostaje priča i znanja o zatvorima.</p>	<p>4. Kako u kontekstu svega izrečenoga sagledavate ulogu medijskog projekta Sveučilišta Sjever „eRadio za drugu šansu“?</p>	<p>Pa izvrsna vijest. Projekt se bavi rehabilitacijom zatvorenika, to je javni interes, javni novci su unutra, sasvim regularno./Nije li kod svih projekata obveza medijskog promoviranja?/ Meni je ova vaša inicijativa izvanredna zapravo, da da se razgovara o tome zašto se ne razgovara o tim temama, meni je to zaista bitan moment jel, cijeli ovaj projekt i to da se sa studentima o tome razgovara, da se malo nekako analizira cijela situacija, zašto nema priča iz zatvora./Ovakvi projekti su neophodni za odgoj nekih novih generacija, novo analiziranje medijskog prostora./Možda nismo ni svjesni da nam nedostaje priča i znanja o zatvorima.</p>

U Tablici 6. prikazane su čestice, skupni odgovori ispitanika medijskih djelatnika/novinara te identificirane problemske kategorije koje su nazvane: *Klikabilnost crne kronike. Obični ljudi nisu dovoljni; Nedostatno izvještavanje kultivira predrasude; Jaz između komercijalnih i neprofitnih medija; Ovakvi projekti neophodni. Možda nismo ni svjesni da nam nedostaje priča i znanja o zatvorima.*

U provedbi Fokusne grupe 2, zbog različitih radnih obveza ispitanika, intervju se vodio u dva zasebna termina, tj. u dvije grupe ispitanika. Kako je to prethodno u tekstu objašnjeno, na taj način metodički nije moguće postići istovjetnu interakciju sudionika, iako su postavljena ista ili vrlo slična pitanja. Međutim, to ne umanjuje vrijednost i kvalitetu iskaza sudionika obje grupe, s obzirom na to da su novinari – a kako je to vidljivo iz klasifikacije i analize transkripta intervjua – došli do vrlo sličnih razmišljanja i zaključaka. Više značaja treba pridodati činjenici da se unutar skupine novinara tijekom grupnog intervjua zapravo dogodila svojevrsna podjela u odnosu na različitu percepciju općenite uloge medija u podizanju svijesti javnosti, odnosno, u odgovornosti i nosećoj ulozi medija kao regulatoru društva i pokretača promjena u odnosu na predrasude, stigmatu ili druge poteškoće i izazove reintegracije povratnika iz zatvora. Iščitavamo to iz verbatimima na način koji možda pripisuje našim ispitanicima preuzimanje prihvaćanja uloge, kakvu možda imaju njihovi matični mediji u trenutnom medijskom diskursu. Ispitanike novinare dodatno zanima pitanje realne medijske prezentacije teme, gdje se ističe zaključak kako se agenda svodi na senzacionalizam povodom političarskih skandala ili aktualnih detalja o počinjenju grozomornih delikata. U tom se kontekstu razmatra i trenutna rasprava na društvenim mrežama o bivšem zatvoreniku „koji se drznuo pojaviti u zabavnoj reality emisiji“. Određena opasnost iskrivljene slike kod publike, pa čak i medijskih djelatnika, vidi se i u opće prisutnoj medijalizaciji sadržaja, gdje fikcija zamjenjuje informaciju, pa se jača kultiviranje predrasuda i stereotipa o ovoj ranjivoj skupini u globalu. Donekle se razlikuju poimanja ispitanika i o učinkovitim medijskim formatima, kao i o razumijevanju nekih finesa industrije/zanata u službi povećanja vidljivosti ovih tema.

Ujednačene odgovore obje grupe nalazimo međutim u propuštanju prilike sagledavanja konkretne uloge neprofitnih medija, medija zajednice, u realnoj, objektivnoj i svakodnevnoj prezentaciji rehabilitacijskih tema i senzibilizaciji svih članova društva, tj. medijske publike u pogledu problema s kojima se susreće ova ranjiva skupina ali i o kriminogenim čimbenicima i ostalim aspektima i pravilnom prikazu informacija koji se odnose kako na rad penalnog i postpenalnog sustava (rehabilitacija, tretman i ostale ekspertize) tako i na sve okolišne elemente povratnika iz zatvora (obitelj i sl.). Razlog tome možemo pronaći u tome da je ovaj uzorak

ispitanika pristran, s obzirom da nije uopće obuhvatio predstavnike neprofitnih medija. Dodatno možemo zaključiti da nas ohrabruje i veseli činjenica kako svi novinari doista vide projekt Sveučilišta Sjever „eRadio za drugu šansu“ kao vrlo pozitivnu i korisnu pojavu koja će poslužiti u svrhu edukacije novih generacija novinara, pa onda im otvoriti i omogućiti nove razvojne potencijale u području društvene inkluzije i razvoja medijskih platformi u svojstvu njihove podrške. Kako kaže jedna ispitanica, ova tema „čeka da je netko potegne u javnosti“. Slijedi objedinjeni verbatim ispitanika.

„Ja se ne sjećam kad sam zadnji put uopće nešto čuo o rehabilitaciji ne zatvorenika. Imate crnu kroniku, imate kad pobjegnu, imate kad je ponovno na sudu. Ja se doista ne sjećam da sam tu temu skoro čuo.“

„Moram priznat da nisam u našim medijima odavno vidjela nekakvu ajmo reć aa pozitivnu priču, nekakvu aa poticajnu priču o ljudima koji su odradili svoje zatvorske kazne.“

„Mislim da mediji, mediji ako pričamo o rehabilitaciji zatvorenika, uopće ne igraju ulogu, imamo situacije gdje je neko uhićen, gdje je neko odležao kaznu, međutim što se događa poslije, apsolutno ništa.“

„Mislim daa bez medija bismo bili na dal daleko gorem mjestu nego što smo sad. Ljudi zapravo zaista nisu svjesni koliko je važno imati čvrste, jasne medije i nekakvu slobodu govora.“

„Ako (ljudi) ne prate medije, ne mogu znat što se aa događa. Smatram da je medij korektiv društva.“

„Tek nakon nekog tako skandaloznog događaja počne se pisat o nečem, samo što je to onda isto kratkotrajno, to nije dugoročno, sad se još malo priča o ovom i opet će doć nešto drugo, klasika ko i uvijek s medijima, samo aktualnosti.“

„Vi svaki dan gledate o zatvorenicima, u serijama, a ne čitate svaki dan o zatvorenicima, u novinama.“

„Osim političara osuđenika, obični ljudi, obični ljudi nisu dovoljno spominjani.“

„Bivši zatvorenici će kao slučajevi u slučaju da ponove djelo, u slučaju da se drznu biti u zabavnim emisijama (biti u medijima).“

„Ja se slažem da su mediji šlag na torti cjelokupnog sustava svega onoga što bi se trebalo izvršiti da bi se ti bivši zatvorenici dobro osjećali u društvu i da bi ih se ponovno vratili na neki način u život i poslovanje i sve zajedno. Ja mogu pričati sa s radijske strane da mi nikad nismo imali problem sa zapošljavanjem, i nit smo ikad pitali za neke amm ne znam

kaznene prijave ili što god, a nove djelatnike. No nikad, evo sad u ovih zadnjih 15 godina, danas sam to provjerila, nam se nije prijavio niti jedan bivši zatvorenik da bi radio u sustavu. Istovremeno, što se tiče tih nekih ugroženih skupina a imamo zaposlene invalide, imamo zaposlene nacionalne manjine. Tako da nije istina da su mediji čak i s ove druge strane zatvoreni za drugačije (u odnosu?) ajmo reć nas socijaliziranih, odnosno nas u sustavu.“

„Vijest je roba jel, dakle novinar neće prodat robu koja se ne prodaje.“

„Ljudi su vrlo skloni stereotipima i čisto klasifikaciji.“

„To je još od ovaj, francuske škole realizma, jel, poznata priča da su sve sretne obitelji iste, sve nesretne su zapravo predmet priče, jel. Uvijek ćete pričati priču koja izaziva uzbuđenje. E sad, kakav je užitak da ja čitam da je netko dosadan. Mislim, ono, brutalno govoreći, publika a mora uspostaviti određenu emocionalnu komunikaciju prema narativu da bi taj narativ funkcionirao.“

„Mislim da je zatvor potentna tema. Kol'ko je naša slika cijelog to, cijele te priče iz stvarnog života, koliko je medijizirana?“

„Mislim da zaista imamo krivu predodžbu o zatvorenima i tu je recimo meni taj moment gdje bi mediji, i komercijalni, i javni, i svi drugi morali više o toj temi pisati. Nego kroz te nekakve analitičke priče koje će ipak doprijeti do jednog dijela ljudi. Lani je njih dva završilo srednju recimo, u zatvoru, re evo recimo, ono, statistički podatak, i recimo sad na tragu toga bi bilo užasno zanimljivo nać te ljude, ono, nać te dečke, pa vidjet kaj su završili, šta će poslije sa tom, 'oće li 'opće moći nać' posao sa tom, s tim što su završili.“

„Mediji će popratiti ako postoji nešto što je ajmo to definirati kao aktivna vijest. ako imaš nešto konkretno na terenu, onda odeš pa neku statistiku gledaš još to je recimo neka pasiva, al opet nećeš uć u statistiku rehabilitiranih.“

„U današnjem medijskom pristupu strada i njegova obitelj. Nisam obraćala pažnju na na zabavnu emisiju, nije ni prvi ni zadnji put da se zapravo doslovce stigmatizira kompletno okruženje oko zatvorenika i oko njegove priče. Danas je nažalost, ili na sreću (sve) nesretni klikovi. Zatvorenici još uvijek spadaju u kategoriju skandala i spektakla.“

„Što se tiče komercijalnih medija, nema dovoljno novinara, ljudi dobivaju otkaze ono na mjesečnoj razini mislim zaista pokrивamo ono osnove osnova. Ja mislim da bi se ono javni medij HRT, morali puno više time baviti. (To je) nekakvo pitanje u krajnjoj liniji uredničke procjene jal a uredničke politike. Naši sugrađani koji su u jednoj specifičnoj poziciji i ovaj aamm i o kojoj, isto kao i sa svim drugim temama ako o njima ne razgovaramo onda će se o njima razgovarati na nekim drugim mjestima i ljudi će opet

stjecati neke svoje predrasude, razmišljanja koja možda nužno nisu točna, ali nisu građena na dovoljno informacija da bi mogla bit objektivnija ili točnija.“

„Javna televizija tu (je) izrazito važna. Na televiziji i na radiju koji bi trebao forsirati upravo te teme i te priče, jel.“

„Onima koji su namijenjeni (ono što) ćemo reć širenju vidika ako je bolji balans aa uvijek je država ta koja na neki način potiče taj balans.“

„Medijska industrija ima neke zakonitosti kojee koje bi u smislu, kako bi ja to, koje ne bi smjele vrijediti za aa o o onaj bit javnog izvještavanja javnoga medija. Javni medij zaista tu mora imati primat, pa i u ovakvim pričama, pa i u ovakvim temama.“

„Uvijek postoji interes za ljudskom pričom. Ljudske priče su pokretači i to uvijek ljude zanima. Ta vrsta empatije za toplu ljudsku priču, aa ono što je rekla kolegica, ovisi dijelom i o prirodi zločina zbog kojeg, ili, kako god to nazvali, društveno ovaj neprimjerenog ponašanja zbog kojeg je on bio u zatvoru, tako da i tu smo mi recimo ko novinari vidjeli da nije sad baš sve isto, da bi on gledao kak je ovom lijepo. aa ljudi jako vole tople ljudske priče ako(?) se mogu i i identificirati sa ljudima. Ljudi su užasno izgradili jako puno predrasuda nesvjesno, koje onda isto tako ispoljavaju i u tim nekakvim konzumiranju tih različitih priča. Ljudi skloni užasno na taj način razdvajati šta im se sviđa, šta im se ne sviđa. Primarno živimo od priče iz crne kronike, tako da zaista znam ono, na šta i kako ljudi reagiraju.“

„Meni je ova vaša inicijativa izvanredna zapravo, da da se razgovara o tome zašto se ne razgovara o tim temama, meni je to zaista ono recimo bitan moment jel, cijeli ovaj projekt i to da da da da se i studen, sa studentima o tome razgovara, da se malo nekako analizira cijela situacija aa ono zašto nema priča iz zatvora.“

„Mislim da su ovakvi projekti neophodni aa možda se to neće vidjeti ono sutra i prekosutra u novinama ili na web portalima i tako dalje, ali mislim da je zaista važno aa to, taj neki ono ajmo reć odgoj novih generacija aaa i to nekakvo analiziranje me medijskog prostora, š š šta se zanemaruje, šta se objavljuje, za, jer tako dolazimo do kvalitetnijih medija, tako dolazimo do kvalitetnijih obrada tema, tako dolazimo do do do do onoga što šš što ljudima treba, što ljudima nedostaje, što možda netko nije ni svjestan zapravo da mu zaista nedostaje aa priča i znanja o bivšim zatvorenicima.“

Tablica 7. Kodni list: Kategorizacija i postkodiranje sinkronog grupnog intervjua – Fokusna grupa 3 (N=5)

Kategorije	Čestice	Skupni odgovori
------------	---------	-----------------

problema		
Slaba informiranost o mjerama poticanja zapošljavanja.	1. Jeste li upoznati s državnim mjerama namijenjenima zapošljavanju ove kategorije nezaposlenih ljudi (javni radovi, potpore za zapošljavanje i potpore za samozapošljavanje)?	Ja nisam imo pojma da te mjere postoje./Di pišu te mjere/50% pokriva država... to je vrlo interesantno za mene kao poslodavca./To je novac koji je dobiven striktno za zapošljavanje nekakvih ugroženih skupina./Ja educiram svoje klijente o tim mjerama.
Uglavnom predrasude o bivšim zatvorenicima.	2. Općenito, biste li zaposlili povratnice i povratnike s izdržavanja kazne zatvora? Smatrate li da pri tome treba zadovoljiti neke uvjete? Koje?	Pristran sam u tom smislu./Ne bi imao predrasude, jer se suočavam s tim./Baš razmišljam o tome kako bih ja postupila, mislim da bih jako razmislila o vrsti prekršaja, o vrsti nečega, nekakvog djela koje je čovjek učinio je li. Iskreno, sigurna sam da ne bih mogla zaposliti nekakvog ubojicu, pedofila, silovatelja, to jednostavno ne bih mogla, ne bih imala povjerenja. Mislim da bih u tom smislu imala predrasude./ Znate u mom poslu gdje radite direktno s ljudima i njihovim novcima njihovo zapošljavanje predstavlja stvarno veliki poslovni rizik.
Potreba edukacije svih uključenih u proces.	3. Imate li kakve prijedloge za poboljšanje situacije povratnika iz zatvora na tržištu rada?	Ljudi su puni predrasuda. Da bi se olakšalo zapošljavanje takvih ljudi treba pristupiti njihovoj <u>edukaciji</u> . Bili bi konkurentniji na tržištu./ Ali mi se ne razgovaramo o populaciji bivših zatvorenika koji imaju znanje i vještine, mi se razgovaramo o onoj populaciji koja ne zna kako sama sebi pomoći a svejedno bi htjeli ostati izvan zatvora./Nikad s njima nije bilo problema niti je šta falilo na gradilištu. Jedino se nisu dugo zadržali. Zašto ne znam./I mi kao <u>poslodavci</u> , je li naša svrha da budemo <u>educirani</u> o svakoj ciljanoj skupini prema kojoj možemo dobiti sufinanciranje. A siguran sam da je među mojim bivšim radnicima bilo i bivših zatvorenika, samo se o tome nisu izjašnjavali./Smatram da država treba pomagati./Pomoć (mjere) bi trebale pružati lokalna i regionalna samouprava, nipošto

Tablica 7. sadrži čestice, skupne odgovore i tri identificirane problemske kategorije koje su nastale na osnovu svih odgovora ispitanika i to: *Slaba informiranost o mjerama poticanja zapošljavanja; Uglavnom predrasude o bivšim zatvorenicima; Potreba edukacije svih uključenih u proces.*

U objašnjenju vezanom za kategorije *Slaba informiranost o mjerama poticanja zapošljavanja; Uglavnom predrasude o bivšim zatvorenicima*, za potrebe ovoga završnog rada ovdje će se samo ukratko navesti kako brojna kriminološka istraživanja ukazuju na snažnu povezanost mogućnosti stabilnog zaposlenja povratnica i povratnika iz zatvora i ostvarenja njihove reintegracije u društvu te smanjenja ponovnog počinjenja kaznenih djela (Mataija 2014). Treba istaknuti kako su u Hrvatskoj još uvijek rijetka istraživanja koja se bave stavovima poslodavaca o zapošljavanju bivših zatvorenika i osuđenika. Ipak, prema nedavno objavljenim rezultatima anketnog istraživanja na namjernom uzorku (N= 106, $\bar{X}$ =55,7%) čini se kako hrvatske poslodavce daleko više zabrinjava pitanje kako će bivše zatvorenike prihvatiti ostali zaposlenici te kakvim će se oni pokazati radnicima, nego jesu li i zašto su uopće bili u zatvoru (Jandrić Nišević i dr. 2021). Ako u tom svjetlu sagledamo odgovore ispitanika Fokusne grupe 3, možemo uočiti da ih uglavnom brine koju vrstu kaznenog delikta su počinili potencijalni zaposlenici, bivši zatvorenici i jesu li oni konkurentni na tržištu rada. Međutim, kategorija nazvana *Potreba edukacije svih uključenih u proces* na osnovu analize svih skupnih odgovora također ukazuje kako dio ispitanika ima pozitivna iskustva sa zaposlenicima sa zatvorskim stažem, te da problem pokušavaju konstruktivno riješiti u smislu da edukaciju namijenjenu i poslodavcima i potencijalnim zaposlenicima smatraju važnom i potrebnom i za bivše zatvorenike i za buduće poslodavce.

„Apsolutno smatram ... da bi bivši zatvorenici trebali biti obuhvaćeni takvim mjerama. Tako bi se poslodavci lakše odlučili zaposliti jednu takvu osobu, a ovaj bi samim time jednostavnije došao do posla.“

„U principu 50% bruto plaće zaposlenika pokriva država... to je vrlo interesantno za mene kao poslodavca.“

„Trebalo se pristupiti tom problemu da se pomogne čovjeku da se vrati u zajednicu (nakon dugotrajnog ili kratkotrajnog izbjivanja), ne treba ga gledati kao trošak nego da će to možda biti i bolji zaposlenik od onog koji nije svrstan u tu skupinu. imao sam prilike čak raditi neke emisije sa bivšim zatvorenicima... mislim... i to je neka pomoć čovjeku, nek se čuje šta on ima reć.“

„Jel te mjere postoje ili tek kad bi postojale mjere? Koje su to mjere? Sufinancira se 50% njihove bruto 2 plaće za prvih godinu dana. To je dobra mjera, no ima li nešto bolje od toga? Skeptičan sam. Nisam stručan po tom pitanju.“

„Ja nisam imao pojma da bivši zatvorenici spadaju u tu skupinu. Je li naša svrha da budemo educirani o svakoj ciljanoj skupini prema kojoj možemo dobiti sufinanciranje, gdje se naš trošak poslovanja može minimizirati?“

„Mislim da na njihovim stranicama ima, da pišu te mjere. Puno poslodavaca ne zna da postoje mjere. Ja kao knjigovođa educiram svoje klijente.“

„Te mjere se financiraju iz sredstava EU, ne idu sredstva iz državnog proračuna. To je novac koji je dobiven striktno za zapošljavanje nekakvih ugroženih skupina.“

„Pristran sam u tom smislu. Ne bi imao predrasude, jer se suočavam s tim (u susjedstvu zatvor i popravni dom za delinkvente, susretao se sa takvim radnicima iz tog miljea).“

„Baš razmišljam o tome kako bih ja postupila. Problem je što ja nemam, nisam baš upućena, ne poznajem takav milje, ali ono što mislim je da bih jako razmislila o vrsti prekršaja, o vrsti nečega, nekakvog djela koje je čovjek učinio je li. Iskreno, sigurna sam da ne bih mogla zaposliti nekakvog ubojicu, pedofila, silovatelja, to jednostavno ne bih mogla, ne bih imala povjerenja. Mislim da bih u tom smislu imala predrasude.“

„Važnije mi je da mi odgovara osoba, nego ponuđene mjere.“

„Znate u mom poslu gdje radite direktno s ljudima i njihovim novcima njihovo zapošljavanje predstavlja stvarno veliki poslovni rizik. To možda zvuči ko predrasuda pa neka i je no čuo sam dosta primjera drugih vlasnika kafića koji su imali tih problema. A opet aa siguran sam da je među mojim bivšim radnicima bilo i bivših zatvorenika, samo se o tome nisu izjašnjavali.“

„Ljudi puni predrasuda, ovisno kakvu su kaznu, za što su odslužili, može biti prepreka traženju posla.“

„Da bi se olakšalo zapošljavanje takvih ljudi mislim da bi se trebalo pristupiti i nekakvoj edukaciji tih ljudi možda kroz nekakvo obrazovanje odraslih ili tako nešto dok su možda još uvijek u zatvoru ili kad im se sprema izlazak u društvo ili kad su već na slobodi.“

„Pretpostavljam da bi im to olakšalo zapošljavanje, bili bi konkurentniji na tržištu. Nove tehnologije se uvode koje su mislim najtraženija radna snaga, tako da bi jedan od ciljeva vlade trebao biti i to, uključiti nekakvo obrazovanje. No, ne znam imaju li oni pristup internetu u zatvoru.“

„Smatram da postoji populacija bivših zatvorenika koji imaju znanje i vještine, ali (da se šaljivo izjasnimo, nasanjali su se pa su odslužili koju godinu), ja mislim da ti nemaju problema, da se ti snađu za sebe. Ali mi se ne razgovaramo o njima, mi se razgovaramo o onoj populaciji koja ne zna kako sama sebi pomoći a svejedno bi htjeli ostati izvan zatvora. Iz mog iskustva paa imao sam ljude koji su odgulili po neku godinu. Nikad s njima nije bilo problema niti je šta falilo na gradilištu. Jedino se kod mene nikad nisu dugo zadržali. Zašto ne znam.“

„I mi kao poslodavci smo nedovoljno educirani. Je li naša svrha da budemo educirani o svakoj ciljanoj skupini prema kojoj možemo dobiti sufinanciranje?“

„Bitno je i tko sjedi u konkretnom uredu HZZ-a, koliko je pojedinac zainteresiran i motiviran. Mene je, kao poslodavca koji je tamo stavio oglas, na primjer zvala gospođa s burze da me obavijesti o postojećim mjerama ako ih želim iskoristiti. Možda gospođa koja sjedi do nje u sobi ne bi to učinila, ali ova je.“

„Smatram da država treba pomagati samo onima kojima je ta pomoć nužno potrebna. A bivši zatvorenici kao marginalizirana skupina spadaju upravo u tu skupinu.“

Tablica 8. Analitička matrica: Sinteza svih izlučenih kategorija u odnosu na postavljene ciljeve i istraživačka pitanja (fokusnih grupa 1-3)

	Fokusna grupa 1	
Cilj	IP	Kategorije
Istražiti stavove studenata medijskoga usmjerenja o obilježjima medijske prezentacije ranjivih skupina, s naglaskom na teme društvenoga uključivanja povratnica/ povratnika s odsluženja kazne zatvora;	1. Što studenti medijskoga usmjerenja misle o medijskoj prezentaciji tema vezanih uz rehabilitaciju i reintegraciju povratnica i povratnika s odsluženja kazne zatvora? 2. Koji medij smatraju najpogodnijim za obradu i prezentaciju navedenih tema? Koji medijski formati bi izazvali najveće zanimanje publike, odnosno, bili najbolje prihvaćeni? 3. Mogu li predložiti neki koncept ili scenarij za ovu tematiku?	<ul style="list-style-type: none"> • Dihotomija interesa i senzibiliteta za rehabilitacijske teme (mediji i javnost). • Multimedijalnost je ključ.
	Fokusna grupa 2	
Cilj	IP	Kategorije
Istražiti percepciju medijskih djelatnika /novinara medijskog	4.Smatraju li novinari da je tema rehabilitacije zatvorenika dovoljno zastupljena u javnome	<ul style="list-style-type: none"> • Klikabilnost crne kronike. Obični ljudi

<p>diskursa o društvenom uključivanju povratnica i povratnika s odsluženja kazne zatvora;</p>	<p>prostoru? Kakav je medijski diskurs? Kakva je uopće uloga medija danas?</p> <p>5. Pridonosi li izvještavanje hrvatskih medija povećanju stigmatizacije bivših zatvorenica i zatvorenika? A širenju predrasuda? Koliko je zapravo slika života u zatvoru medijalizirana?</p> <p>6. Jesu li samo javni mediji u obvezi pratiti društveno osjetljive teme (ne „klikabilne“)? Bi li rehabilitacija postavljena kao opća agenda pridonijela dubljem razumijevanju tog problema u društvu?</p> <p>7. Kako u kontekstu svega izrečenoga novinari sagledavaju ulogu medijskoga projekta Sveučilišta Sjever „eRadio za drugu šansu“?</p>	<p>nisu dovoljni.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Nedostatan izvještavanje kultivira predrasude • Jaz između komercijalnih i neprofitnih medija. • Ovakvi projekti neophodni. Možda nismo ni svjesni da nam nedostaje priča i znanja o zatvorima.
Fokusna grupa 3		
Cilj	IP	Kategorije
<p>Istražiti stavove gospodarstvenika o problemima povratnica i povratnika s izdržavanja kazne zatvora na tržištu rada</p>	<p>8. Jesu li gospodarstvenici /poduzetnici upoznati s državnim mjerama namijenjenima zapošljavanju ove kategorije nezaposlenih ljudi (javni radovi, potpore za zapošljavanje i potpore za samozapošljavanje)?</p> <p>9. Općenito, bi li zaposlili povratnice i povratnike s izdržavanja kazne zatvora? Smatraju li da pri tome treba zadovoljiti neke uvjete? Koje?</p> <p>10. Imaju li kakve prijedloge za poboljšanje situacije povratnika iz zatvora na tržištu rada?</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Slaba informiranost o mjerama poticanja zapošljavanja. • Uglavnom predrasude o bivšim zatvorenicima. • Potreba edukacije svih uključenih u proces.

U jednostavnoj analitičkoj matrici (Tablica 8.) zbog bolje preglednosti prikazane su sve kategorije izlučene metodom induksijske analize transkripta u 5 koraka (Tablice 5-7) s obzirom

na definirane ciljeve i postavljena istraživačka pitanja u sve tri fokusne grupe empirijskog istraživanja ovoga završnog rada.

7. ZAKLJUČAK

Rezultati novijih analiza, službenih izvješća i provedenih istraživanja medijskih sadržaja na području Republike Hrvatske o razini vidljivosti ranjivih skupina u društvu kao i njihove medijske prezentacije, ukazuju kako se radi o temi koja se rijetko pojavljuje u javnome prostoru te da novinari često nisu svjesni postojanja određenih stereotipa i predrasuda pa i nekih oblika diskriminacije u svome izražavanju i izvještavanju, tako da postojeći medijski pristup zapravo desenzibilizira javnost po pitanju određenih problema s kojima se takve skupine suočavaju i tako posredno pridonosi njihovoj socijalnoj isključenosti. S druge strane, valja ukazati i na to da su i sami mediji suočeni s brojnim problemima koji uključuju sustavno pogoršanje radnih uvjeta novinara. Kada tome pridodamo činjenicu kako u formalnom obrazovanju hrvatskih medijskih djelatnika u pogledu izvještavanja o ranjivim skupinama te jačanju interkulturalnih kompetencija ima još puno prostora za napredak, razvidno je kako povećanju vidljivosti marginaliziranih skupina i pojedinaca može u velikoj mjeri pridonijeti i unaprjeđenje kvalitete izvještavanja kao i frekventnije objavljivanje društveno korisnih sadržaja.

Ovaj završni rad istražuje razinu osviještenosti ispitanika fokusnih grupa o problemima reintegracije povratnica i povratnika s odsluženja kazne zatvora kao i njihovu percepciju medijske i službene prezentacije ove tematike. Empirijsko istraživanje kao i rad u cijelosti usidreni su u provedbenim aktivnostima samostalnog projekta Sveučilišta Sjever UP. 02.1.1.10.0036 „eRadio za drugu šansu“, koji se sufinancira iz sredstava Europskog socijalnog fonda i koji se provodi na studentskom internetskom radiju Pressedan Sveučilišta Sjever u razdoblju od 1. listopada 2020. godine do 31. prosinca 2021. godine. Također, rezultati fokusnih grupa poslužit će za dobivanje dodatnog uvida u pojedina pitanja iz internetske ankete koja je za potrebe projekta „eRadio za drugu šansu“ provedena u svrhu istraživanja stavova i percepcije opće javnosti o istim temama. Kako podaci internetske ankete još podliježu pod istraživačku tajnu, u ovom radu se daju tek neke inicijalne naznake o usporedbi s rezultatima ankete.

Empirijsko istraživanje provedeno je na namjernom uzorku od ukupno tri fokusne grupe prigodno sastavljene od studenata medijskog usmjerenja (N=12, Ž=6), medijskih djelatnika/novinaru (N=6, Ž=4) i poslodavaca (poduzetnika) (N=5, Ž=1).

U provedbi istraživanja korištena je kvalitativna metodologija: grupni sinkroni intervju i nesudioničko opažanje (za prikupljanje primarnih podataka) i analiza intervjua (za obradu podataka). Za izlučivanje problemskih kategorija provedena je klasična analiza transkripcije u pet koraka. Za sintetiziranje problemskog i teorijskog okvira (prikupljanje sekundarnih podataka)

upotrijebljene su arhivske metode (analiza literature/dokumenata) te metode indukcije i dedukcije pri oblikovanju teksta rada. Metodološki instrumentarij prethodno je kreiran, a on obuhvaća Obrazac dobrovoljnog informiranog pristanka ispitanika uz suglasnost za AV snimanje intervjua i Protokol grupnog sinkronog polustrukturiranog intervjua; kodne listove i (jednostavnu) analitičku matricu, a formirane su i odgovarajuće Zoom poveznice za odvijanje grupnog sinkronog polustrukturiranog intervjua.

Temeljem obrade analize i sinteze rezultata dobiveni su odgovori na sva postavljena istraživačka pitanja. Identificirane problemske kategorije prikazane su u metodološkom dijelu ovog rada, a ovdje iznosimo glavne zaključke iz grupnih intervjua sa sudionicima pojedinih fokusnih grupa u svijetlu postavljene svrhe i ciljeva, ujedno, djelomično komparirane s dobivenim rezultatima ranije provedene internetske ankete (N=466) u okviru projekta „eRadio za drugu šansu“.

Fokusna grupa 1: Studenti medijskog usmjerenja

- Studenti smatraju kako je jedan od problema u reintegraciji bivših zatvorenika što proces rehabilitacije nije dovoljno vidljiv te kako bi trebalo više uložiti u efikasnije programe edukacije.
- Smatraju da mediji u Republici Hrvatskoj nedovoljno pokrivaju temu reintegracije bivših zatvorenika. **Ne vjeruju da je sam problem toliko u stereotipima društva. Ovo razmišljanje studenata medijskoga usmjerenja nije sukladno rezultatima internetske ankete provedene u okviru projekta.**
- Većina pripadnika fokus grupe podržava da mediji više izvještavaju o pitanju reintegracije bivših zatvorenika te osobito žele saznati više o „rezultatima reintegracije bivših zatvorenika te kako su to uspjeli postići“.
- Studenti medijskog usmjerenja smatraju kako bi dokumentarni filmovi (*reality show*), intervjui, radijski *podcasti* ili intervjui s pripadnicima obitelji i raznim stručnjacima mogli biti zanimljiv i prihvatljiv načini za bolje informiranje šire javnosti o problemima s kojima se susreću povratnici iz zatvora.

Fokusna grupa 2: Medijski djelatnici/novinari

- **Mediji ne stavljaju dovoljan naglasak na pitanje reintegracije bivših zatvorenika. Ovaj je zaključak podržan i rezultatima ankete.**

- Ispitani pripadnici medija smatraju kako je glavna uloga medija informiranje populacije, ukazivanje na pogrešne informacije i usmjerivati ljude na ispravne stavove. Većina ispitanih pripadnika smatra kako mediji tek donekle uspijevaju u ispunjenju te uloge.
- Ističu kako se o tom pitanju čuje isključivo o crnoj kronici ili u slučaju ponovnog suđenja te rehabilitacija i reintegracija zatvorenika je kao tema potpuno nedovoljno prikazana u medijima. Istaknut je svojevrsni diktat „klikabilnosti“ medija današnjice.
- Smatraju kako, dok postoji odgovornost medija o toj temi, nisu u mogućnosti potpuno djelotvorno sudjelovati u reintegraciji. Primjer kada bi mediji mogli biti djelotvorni, temeljem razmišljanja ispitanika, jest da izvijeste o uspješnoj reintegraciji bivših zatvorenika te da time pokažu pozitivan primjer. Niti jedan ispitanik nije napisao priču takve vrste jer nije čuo za takav primjer.
- **Pripadnici medija generalno smatraju kako priče o reintegraciji bivših zatvorenika mogu biti zanimljive, što je potvrđeno i rezultatima ankete, ali da nemaju dovoljno izvora informacija kako bi imali osnovicu ili povod na temelju kojega bi mogli izraditi priču.**
- Predlažu da penalni sustav, zakonodavni sustav ili drugi sustav, potakne vijest o izvještavanju bivših zatvorenika jer smatraju da je to jedna od osnovnih potreba kako bi oni o vijesti mogli izvijestiti.
- Pretežiti broj pripadnika medija izražavaju kako imaju samo određene kapacitete za istraživačko novinarstvo i nedovoljno kapaciteta kako bi adekvatno pristupili svim temama. Istaknuta je podrška projektima ove vrste te spoznaja potrebe za dodatnim educiranjem nove generacije studenata u cilju poboljšanja stručnih kompetencija.

Fokusna grupa 3: Poduzetnici

- Smatraju kako ne postoji dovoljno svijesti o tome koje su mjere koje se koriste za pomoć bivšim osuđenima u pronalasku posla.
- Ne postoji dovoljno informacija o mogućnosti korištenja mjera Hrvatskog zavoda za zapošljavanje čija ciljana skupina su, između ostaloga, i „povratnici s odsluženja zatvorske kazne te osobe uključene u probaciju“. Niti jedan ispitanik poduzetnik nije bio svjestan da su bivši osuđenici jedna od ciljanih skupina gdje bi, korištenjem te mjere, mogli u prvih godinu dana dobiti iznos subvencije u iznosu od 50% bruto 2 plaće zaposlenika.
- **Pretežiti broj ispitanika bi rado zaposlio bivšeg zatvorenika, posebno s obzirom na postojanje prethodno navedene mjere, ali samo ako osobe nisu osuđivane za teške**

kazne. Na slična razmišljanja ukazuje i kvalitativni dio odgovora ankete, no ona ukazuju na postojanje predrasuda prema povratnicima s odsluženja kazne zatvora kojih sami ispitanici zapravo nisu svjesni.

- Većina ispitanika je rekla kako im vrlo rijetko ili nikada ne dolaze prijave od strane bivših zatvorenika.
- U kontekstu postojanja predrasuda možemo sagledati i slaganje ispitanika kako je ključni kriterij u donošenju odluke o zapošljavanju sposobnost za obavljanje određene djelatnosti te, **ako bivši osuđenik nije osuđen za teže kazneno djelo, većina ispitanih gospodarstvenika je iskazala kako bi voljeli pružiti priliku nekome tko je bio kazneno osuđen te ga ne bi diskriminirali radi toga.**
- Predlažu da HZZ i druge državne agencije više rade na informiranju pretežito računovodstvenih servisa s obzirom na to da oni najčešće predlažu mikro, malim i srednjim poduzetnicima moguće mjere zapošljavanja.

Premda su se svi ispitanici složili o snažnoj potrebi dodatne edukacije svih uključenih dionika u procesu uspješne reintegracije povratnica i povratnika s odsluženja kazne zatvora u zajednicu, kao i u podršci inicijative i ciljeva europskog inkluzivnog projekta „eRadio za drugu šansu“ Sveučilišta Sjever, i ovo istraživanje pokazalo je kako ispitanici zapravo nisu svjesni vlastitih predrasuda prema pripadnicima ove ranjive skupine društva, što se ogleda u izjavama ispitanika svih fokusnih grupa da bi bilo potrebno znati vrstu kaznenog delikta zbog kojih je izrečena kazna zatvora te da bi one koji nisu počinili teška kaznena djela, svakako rado zaposlili i šire medijski predstavili javnosti.

Na kraju, želim istaknuti kako je sudjelovanje u ovom istraživanju (u svojstvu članice fokusne grupe studenata) za mene kao studenticu bilo novo i vrlo zanimljivo osobno iskustvo. Međutim, tek sam kroz provedbu samostalnog istraživanja u praksi i analizu rezultata fokusnih grupa zapravo bila u mogućnosti razumjeti važnost podizanja svijesti i naše publike i nas medijskih djelatnika u cilju povećanja vidljivosti svih ranjivih skupina društva, kao i u cilju prepoznavanja stereotipa i predrasuda kojima podliježemo, a da ih pritom nismo svjesni. U znanstvenome smislu ovaj završni rad doprinosi proširenju saznanja i dubljih uvida u ovu još uvijek rijetko istraživanu tematiku, no uvjeren sam kako se za sve obuhvaćene sudionike i projekta i istraživanja doprinos ogleda u konkretnom i, rekla bih, trenutnom jačanju stručnih kapaciteta u pristupu i obradi ovih tema, ali i u jačanju osobnih kompetencija u području društvene inkluzije i ljudskih prava općenito.

HEBON
ALISHBAINO

Sveučilište
Sjever

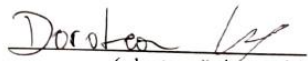
SVEUČILIŠTE
SIEVER

IZJAVA O AUTORSTVU
I
SUGLASNOST ZA JAVNU OBJAVU

Završni/diplomski rad isključivo je autorsko djelo studenta koji je isti izradio te student odgovara za istinitost, izvornost i ispravnost teksta rada. U radu se ne smiju koristiti dijelovi tuđih radova (knjiga, članaka, doktorskih disertacija, magistarskih radova, izvora s interneta, i drugih izvora) bez navođenja izvora i autora navedenih radova. Svi dijelovi tuđih radova moraju biti pravilno navedeni i citirani. Dijelovi tuđih radova koji nisu pravilno citirani, smatraju se plagijatom, odnosno nezakonitim prisvajanjem tuđeg znanstvenog ili stručnoga rada. Sukladno navedenom studenti su dužni potpisati izjavu o autorstvu rada.

Ja, Dorotea Kos (*ime i prezime*) pod punom moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću, izjavljujem da sam isključiva autorica završnog (*obrisati nepotrebno*) rada pod naslovom Primjena sinkronog grupnog intervjua u kvalitativnim istraživanjima (*upisati naslov*) te da u navedenom radu nisu na nedozvoljeni način (bez pravilnog citiranja) korišteni dijelovi tuđih radova.

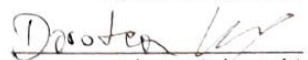
Student/ica:
(*upisati ime i prezime*)

(vlastoručni potpis)

Sukladno Zakonu o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju završne/diplomske radove sveučilišta su dužna trajno objaviti na javnoj internetskoj bazi sveučilišne knjižnice u sastavu sveučilišta te kopirati u javnu internetsku bazu završnih/diplomskih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice. Završni radovi istovrsnih umjetničkih studija koji se realiziraju kroz umjetnička ostvarenja objavljuju se na odgovarajući način.

Ja, Dorotea Kos (*ime i prezime*) neopozivo izjavljujem da sam suglasna s javnom objavom završnog (*obrisati nepotrebno*) rada pod naslovom Primjena sinkronog grupnog intervjua u kvalitativnim istraživanjima (*upisati naslov*) čija sam autorica.

Student/ica:
(*upisati ime i prezime*)

(vlastoručni potpis)

8. LITERATURA

Knjige

1. Pease, Allan; Pease, Barbara. 2012. *Velika škola govora tijela*. Mozaik knjiga. Zagreb.
2. Tkalac Verčić, Ana; Sinčić Ćorić, Dubravka; Pološki Vokić, Nina. 2010. *Priručnik za metodologiju istraživačkog rada*. M.E.P. d.o.o. Zagreb. Dostupno na: https://kupdf.net/download/prirunik-za-metodologiju-istraivakograda_597737c2dc0d606d27043377_pdf (pristupljeno 5. rujna 2021. godine).
3. Weber, Robert Philip. (1990). *Basic Content Analysis*. (2nd ed.) Thousand Oaks, Sage Publications, Inc. Dostupno na: [https://books.google.hr/books?hl=hr&lr=&id=nLhZm7Lw2FwC&oi=fnd&pg=PA5&dq=Weber,+R.+P.+\(1990\).+Basic+Content+Analysis+2nd+ed&ots=ogRmdMP5pK&sig=TU srCgz07Iv_Q5qrRs_L4m19DL4&redir_esc=y#v=onepage&q=Weber%2C%20R.%20P.%20\(1990\).%20Basic%20Content%20Analysis%202nd%20ed&f=false](https://books.google.hr/books?hl=hr&lr=&id=nLhZm7Lw2FwC&oi=fnd&pg=PA5&dq=Weber,+R.+P.+(1990).+Basic+Content+Analysis+2nd+ed&ots=ogRmdMP5pK&sig=TU srCgz07Iv_Q5qrRs_L4m19DL4&redir_esc=y#v=onepage&q=Weber%2C%20R.%20P.%20(1990).%20Basic%20Content%20Analysis%202nd%20ed&f=false) (pristupljeno: 28. kolovoza 2021. godine).
4. Zelenika, Ratko. 2000. *Metodologija i tehnologija izrade znanstvenog i stručnog djela*. Ekonomski fakultet Sveučilišta u Rijeci. Rijeka. Dostupno na: https://kupdf.net/queue/63507140-zelenika-sc-ratko-metodologija-i-tehnologija-izrade-znanstvenog-i-strucnog-djela-4-izdanje_58b40de96454a7871bb1e8e0_pdf?queue_id=-1&x=1634143617&z=ODkuMTY0LjExNy4xMTQ= (pristupljeno: 28. kolovoza 2021. godine).
5. Žic-Teklin, Alan. 2017. *Tako je govorio Burbur – izumrlji dalmatski jezik i njegov krčki dijalekt veljotski*. Centar za kulturu Grada Krka. Krk. Dostupno na: https://books.google.hr/books/about/Tako_je_govorio_Burbur.html?id=D9KWwgEACA AJ&redir_esc=y (pristupljeno: 28. kolovoza 2021. godine).

Časopisi i zbornici

1. Ajduković, Marina. 2014. Kako izvještavati o kvalitativnim istraživanjima? Smjernice za istraživače, mentore i recenzente. *Ljetopis socijalnog rada*, vol. 21, br. 3, str. 345-366. Dostupno na: <https://doi.org/10.3935/ljsr.v21i2.58> (pristupljeno: 20. kolovoza 2021. godine).

2. Bagarić, Zeljka. 2021. Inclusive Journalist Education in Croatia: Transformative Potential of Media. *Proceedings of The 3rd International Conference on Future of Social Sciences*, str. 35-46. Berlin: Diamond Scientific Publishing. Dostupno na: <https://www.dpublication.com/wp-content/uploads/2021/02/22-1072.pdf> (pristupljeno: 28. kolovoza 2021. godine).
3. Bagarić, Željka; Mandić, Antonija. 2019. Istina, mediji i žilet-žica: migranti u hrvatskom medijskom krajoliku. *In medias res: časopis filozofije medija*, vol. 8, br. 15, str. 2423-2443. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/225462> (pristupljeno: 28. kolovoza 2021. godine).
4. Bistrovic, Vinko; Bagarić, Zeljka; Jandrić Nisević, Anita. 2021. Mindfulness-based training and its effects on stress reduction and work engagement of Croatian police officers: A qualitative study. *EDULEARN21 Conference Proceedings*, str. 3460-3469. Valencia: IATED. Dostupno na: <https://library.iated.org/view/BISTROVIC2021MIN> (pristupljeno: 28. kolovoza 2021. godine).
5. Brown, George; Edmunds, Sarah. 2011. *Doing Pedagogical Research in Engineering*. CETL engineering Centre for Excellence in Teaching and Learning. Dostupno na: https://www.researchgate.net/publication/259032188_Doing_Pedagogical_Research_in_Engineering (pristupljeno: 3. rujna 2021. godine).
6. Fontana, Andrea; Frey, James. 1994. Interviewing: The Art of Science. *The Handbook of Qualitative Research* (pp. 361-376), edited by N. K. Denzin and Y. S. Lincoln. Thousand Oaks: Sage Publications, Inc. Dostupno na: <https://jan.ucc.nau.edu/~pms/cj355/readings/fontana%26frey.pdf> (pristupljeno: 3. rujna 2021. godine).
7. Fontana, Andrea; Frey, James. 2000. The Interview: From Structured Questions to Negotiated Text. Methods of Collecting and Analyzing Empirical Materials. *Handbook of qualitative research* (2nd ed., pp. 645-672), edited by N. K. Denzin and Y. S. Lincoln. Thousand Oaks: Sage Publications, Inc. Dostupno na: [http://www.iot.ntnu.no/innovation/norsi-common-courses/Lincoln/Fontana%20&%20Frey%20\(2000\)%20Interview.pdf](http://www.iot.ntnu.no/innovation/norsi-common-courses/Lincoln/Fontana%20&%20Frey%20(2000)%20Interview.pdf) (4. rujna 2021. godine).
8. Griffiee, Dale T. Research Tips: Intervju Dana Collection. *Journal of Developmental Education*, vol. 28, br. 3, str. 36-37. Dostupno na: https://www.researchgate.net/publication/234757803_Research_Tips_Interview_Data_Collection (pristupljeno: 20. kolovoza 2021. godine).

9. Halmi, Aleksandar. 2013. Kvalitativna istraživanja u obrazovanju. *Pedagojska istraživanja*, vol. 10, br. 2, str. 203-217. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/129605> (pristupljeno: 20. kolovoza 2021. godine).
10. Jandrić Nišević, Anita; Bagarić, Željka; Vargić, Barbara. Employability of former prisoners in the Republic of Croatia: A survey on employers' attitudes. *ICERI2021 Conference Proceedings*. (Paper in publication).
11. Lee, Raymond M. 1993. *Doing Research on Sensitive Topics*. SAGE Publications. London. Dostupno na: [https://books.google.hr/books?hl=hr&lr=&id=AVW_MGH5ZsIC&oi=fnd&pg=PP10&dq=Lee,+R.+\(1993\).+Doing+research+on+sensitive+subjects.+London:+Sage+Publications](https://books.google.hr/books?hl=hr&lr=&id=AVW_MGH5ZsIC&oi=fnd&pg=PP10&dq=Lee,+R.+(1993).+Doing+research+on+sensitive+subjects.+London:+Sage+Publications) s. (pristupljeno: 3. rujna 2021. godine).
12. Paradžik, Ljubica; Jukić, Josipa; Karapetrić Bolfan, Ljiljana. 2018. Primjena fokusnih grupa kao kvalitativne metode istraživanja u populaciji djece i adolescenata. *Socijalna psihijatrija*, vol. 46, br. 4, str. 442-456. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/214846> (pristupljeno: 20. kolovoza 2021. godine).
13. Patton, Michael Quinn. 1990. Qualitative Evaluation and Research Methods. *Modern Language Journal*, vol. 76, br. 4: 543. (pp. 169-186). Beverly Hills, CA: Sage. Dostupno na: https://www.researchgate.net/publication/271104555_Qualitative_Evaluation_and_Research_Methd (pristupljeno: 20. kolovoza 2021. godine).
14. Rimac, Ivan; Ogresta, Jelena. 2012. Etički standardi primjene fokusnih grupa u istraživanju nasilja nad djecom u obitelji. *Ljetopis socijalnog rada*, vol. 19, br. 3, str. 479-514. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/96679> (pristupljeno: 20. kolovoza 2021. godine).
15. Skoko, Božo; Benković Vesna. 2009. Znanstvena metoda fokus grupa – mogućnosti i načini primjene. *Politička misao*, vol. 46, br. 3, str. 217-236. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/50954> (pristupljeno: 20. kolovoza 2021. godine).
16. Peruško, Zrinjka; Čuvalo, Antonija; Vozab, Dina. 2016. Country Report: Journalists in Croatia. *Worlds of Journalism Study*. University of Zagreb. Dostupno na: https://epub.ub.uni-muenchen.de/29703/1/Country_report_Croatia.pdf (Pristupljeno: 22. kolovoza 2021.).
17. Žugaj, Miroslav. 1979. Metode analize i sinteze (s osvrtom na organizaciju proizvodnje). *Journal of Information and Organizational Sciences*, vol., br. 2-3, str. 113-139. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/81266> (pristupljeno: 9. rujna 2021. godine).

Kvalifikacijski radovi

1. Agušaj, Besim. 2016. *Sukladnost osobnih i organizacijskih vrijednosti te angažiranosti zaposlenika*. Doktorski rad. Sveučilište Jurja Dobrile u Puli. Pula. 200 str.
2. Dawidowsky, Dunja. 2004. *Ispitivanje valjanosti metode fokus grupe usporedbom s rezultatima na upitniku. Istraživanje Potrebe i problemi mladih u Hrvatskoj*. Diplomski rad. Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Dostupno na: https://www.researchgate.net/publication/277105559_Ispitivanje_valjanosti_metode_fokus_grupe_usporedbom_s_rezultatima_na_upitniku (pristupljeno: 3. rujna 2021. godine).
3. Mataija, Amanda. 2014. *Zapošljavanje zatvorenika i socijalna reintegracija*. Diplomski rad. Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu. Dostupno na: https://www.roda.hr/media/images/udruga/projekti/mame/studentski_radovi/mame_aman_damataija_zapoljavanje_zatvorenika_i_socijalna_reintegracija.pdf (pristupljeno 14. rujna 2021. godine).
4. Stančić, Baldo. 2007. *Kartografija i kartografi Staroga Grada na Hvaru*. Seminarski rad. Geodetski fakultet Sveučilišta u Zagrebu. Dostupno na: <http://www2.geof.unizg.hr/~bstancic/kiksgnh.pdf> (pristupljeno: 9. rujna 2021. godine).
5. Stanić, Marijana. 2015. *Priručnik za strukturirani i polustrukturirani intervju*. Diplomski rad. Ekonomski fakultet Sveučilišta u Rijeci. Rijeka. Dostupno na: <https://www.bib.irb.hr/778456> (pristupljeno: 28. kolovoza 2021. godine).
6. Žentil Barić, Žozefina. 2016. *Primjena intervjuja kao istraživačke metode u knjižničarstvu*. Diplomski rad. Odjel za informacijske znanosti Sveučilišta u Zadru. Dostupno na: <https://repositorij.unizd.hr/islandora/object/unizd%3A155> (Pristupljeno: 20. kolovoza 2021.).

Mrežni i elektronički izvori

1. Indukcija. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Dostupno na: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=27347> (pristupljeno: 20. kolovoza 2021. godine).
2. Radni materijali za raspravu o medijskoj politici Republike Hrvatske 2015-2020. prvi dio: Nacionalni izvještaj o medijima. Radni materijal 1: Rad u medijima. Ministarstvo kulture, Republika Hrvatska. Dostupno na: <https://min-kulture.gov.hr/UserDocsImages/arhiva/NAJNOVIJE%20NOVOSTI/Izvjestaj%20->

%20Radni%20materijal%201%20-%20Rad%20u%20medijima.pdf (pristupljeno: 4. rujna 2021. godine).

3. Socijalna isključenost. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Dostupno na: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=56929> (pristupljeno: 4. rujna 2021.).

9. POPIS TABLICA I FUSNOTA

9.1. Popis tablica

Tablica 1. Socio-demografska obilježja ispitanika.....	25
Tablica 2. Socio-demografska obilježja ispitanika.....	26
Tablica 3. Socio-demografska obilježja ispitanika.....	26
Tablica 4. Usporedba nekih obilježja empirijskog istraživanja u sve tri fokus grupe.....	30
Tablica 5. Kodni list: Kategorizacija i postkodiranje sinkronog intervjua - Fokusna grupa 1 (N=12)	32
Tablica 6. Kodni list: Kategorizacija i postkodiranje sinkronog grupnog intervjua - Fokusna grupa 2 (N=6)	36
Tablica 7. Kodni list: Kategorizacija i postkodiranje sinkronog grupnog intervjua - Fokusna grupa 3 (N=5)	42
Tablica 8. Analitička matrica: Sinteza svih izlučenih kategorija u odnosu na postavljene ciljeve i istraživačka pitanja (fokusnih grupa 1-3)	46

9.2. Popis fusnota

Sažetak Izvješća o radu pravobraniteljice za osobe s invaliditetom za 2016., https://posi.hr/izvjesca-o-radu/	2
Izvješće o radu Pravobraniteljice za ravnopravnost spolova za 2017. godinu, http://www.prs.hr/index.php/izvjesca/2017	2
Dostupno na: https://eradio-za-drugu-sansu.unin.hr	23
Zajednička baza podataka UNESCO-a/OECD-a/Eurostata (UOE), dostupna na poveznici: http://eige.europa.eu/gender-statistics/dgs/indicator/ta_educ_part_grad__educ_uoe_grad02 (pristupljeno 21. rujna 2021.)	26
Izvor: Članak Nikoline Tomasević Bock (Pooduzetnice budućnosti hrvatskog gospodarstva; Deutsche Welle) objavljen 8. ožujka 2020 godine; dostupan na poveznici: https://p.dw.com/p/3YyJQ (pristupljeno 6. listopada 2021).....	27

PRILOZI

Prilog A: Protokol: grupni intervju – fokus grupa

PROTOKOL: GRUPNI INTERVJU - FOKUS GRUPA

Ispitanici: Fokus grupa 1) studenti medijskog usmjerenja

Fokus grupa 2) medijski djelatnici/novinari

Fokus grupa 3) gospodarstvenici/poduzetnici

Intervju započeo u: _____ završio u: _____ dana _____ 2020. godine

Način provođenja intervjuja: sinkrono / asinkrono

Poveznica: _____

Osoba koja intervjuira: _____

OPĆI PODACI O SUDIONICIMA

1) Spol Ž M; studentski status; studijska grupa

2) Spol Ž M; zaposlena/zaposlen – vrsta medija;

3) Spol Ž M; samozaposlena/samozaposlen; djelatnost

I. Uvodni dio: (upoznavanje sa svrhom i ciljevima istraživanja i kratko „zagrijavanje“.)

Kratka zahvala svima za pristanak na sudjelovanje u istraživanju, koje se provodi u okviru provedbenih aktivnosti projekta Sveučilišta Sjever „eRadio za drugu šansu“.

U ovom samostalnom projektu kao članovi tima sudjeluju studenti i nastavnici Sveučilišta Sjever. Projekt je usmjeren poboljšanju medijskoga izvještavanja o ranjivoj skupini u kontekstu medijskoga prezentiranja ranjivih skupina u pozitivnome smislu te afirmiranju sustava vrijednosti poštovanja ljudskih prava i dostojanstva svakoga člana društva. Pored promicanja važnosti uloge medija naglasak se stavlja i na potporu reintegracije i društvenog uključivanja povratnica i povratnika s odsluženja kazne zatvora na tržištu rada. U okviru projekta provedeno je glavno anketno istraživanje o stavovima i mišljenju javnosti o povratnicima iz zatvora te o mogućim stereotipima i diskriminaciji u medijskoj reprezentaciji sličnih sadržaja, u kojem je sudjelovalo 466 ispitanika iz svih regija Hrvatske. Istraživanje pomoću fokus grupa provodi se kao dodatno istraživanje, kako bi se dobio uvid u stavove i percepciju studenata medijskog usmjerenja, medijskih djelatnika, ali i gospodarstvenika, odnosno, poduzetnika o medijskoj vidljivosti i prezentaciji rehabilitacijske tematike i poteškoća na koje nailaze bivši zatvorenici prilikom reintegracije u društvo te na tržište rada.

Kada govorimo o ulozi medija u današnjem društvu, koje medije Vi osobno najviše pratite? Koje teme Vas najviše zanimaju?

II. Glavni dio: polustrukturirani razgovor o percepciji/stavovima sudionika obzirom na:

A) stavove studenata medijskog usmjerenja o obilježjima medijske prezentacije ranjivih skupina, s naglaskom na teme društvenog uključivanja povratnica i povratnika s odsluženja kazne zatvora (3 pitanja – trenutna medijska prezentacija; razrada prijedloga medija i formata za kvalitetniju obradu tema rehabilitacije i reintegracije).

1. Što mislite o medijskoj prezentaciji tema vezanih uz rehabilitaciju i reintegraciju povratnica i povratnika s odsluženja kazne zatvora?
2. Koji medij smatrate najpogodnijim za obradu i prezentaciju navedenih tema? Koji medijski formati bi izazvali najveće zanimanje publike, odnosno, bili najbolje prihvaćeni?
3. Možete li predložiti neki koncept ili scenarij za ovu tematiku?

B) percepciju medijskih djelatnika/novinaru medijskog diskursa o društvenom uključivanju povratnica i povratnika s odsluženja kazne zatvora (4 pitanja – medijski diskurs, postojanje predrasuda i stereotipa, uloga medija u društvu).

4. Je li tema rehabilitacije zatvorenika dovoljno zastupljena u javnom prostoru? Kakav je medijski diskurs? Kakva je uopće uloga medija danas?
5. Pridonosi li izvještavanje hrvatskih medija povećanju stigmatizacije bivših zatvorenika? A širenju predrasuda? Koliko je zapravo slika života u zatvoru medijalizirana?
6. Jesu li samo javni mediji u obvezi pratiti društveno osjetljive teme (ne „klikabilne“)? Bi li rehabilitacija postavljena kao opća agenda pridonijela dubljem razumijevanju tog problema u društvu?
7. Kako u kontekstu svega izrečenoga sagledavate ulogu medijskoga projekta Sveučilišta Sjever „eRadio za drugu šansu“?

C) stavove gospodarstvenika o problemima povratnica i povratnika s izdržavanja kazne zatvora na tržištu rada.

8. Jeste li upoznati s državnim mjerama namijenjenima zapošljavanju ove kategorije nezaposlenih ljudi (javni radovi, potpore za zapošljavanje i potpore za samozapošljavanje)?
9. Općenito, biste li zaposlili povratnice i povratnike s izdržavanja kazne zatvora? Smatrate li da pri tome treba zadovoljiti neke uvjete? Koje?
10. Imate li kakve prijedloge za poboljšanje situacije povratnika iz zatvora na tržištu rada?

III: Završni dio: zahvala ispitanicima, informiranje o potencijalnim budućim kontaktima/suradnji u vezi objave rezultata istraživanja

OPAŽANJE (tijekom intervjua/tijekom pregledavanja AV snimke)

BILJEŠKE ISTRAŽIVAČA: (zapisati odmah nakon intervjua)

Prilog B: Informirani dobrovoljni pristanak sudionika

INFORMIRANI DOBROVOLJNI PRISTANAK SUDIONIKA

PRISTANAK NA SUDJELOVANJE U ISTRAŽIVANJU

Ovim putem želimo Vas zamoliti da sudjelujete u istraživanju koje se provodi za potrebe izrade završnog rada iz kolegija Medijska istraživanja, sveučilišnog preddiplomskog studija Novinarstvo Sveučilišta Sjever, na temu „**Primjena sinkronog grupnog intervjua u kvalitativnim istraživanjima**“.

Istraživanje pomoću fokus grupa provodi se kao dodatno istraživanje, kako bi se dobio uvid u stavove i percepciju studenata medijskoga usmjerenja, medijskih djelatnika, ali i gospodarstvenika, odnosno, poduzetnika, o medijskoj vidljivosti i prezentaciji rehabilitacijske tematike i poteškoća na koje nailaze bivši zatvorenici prilikom reintegracije u društvo te na tržište rada.

Sudjelovanje u istraživanju je **potpuno dobrovoljno** i možete u svakome trenutku odustati. Sudjelovanje, odnosno, eventualni naknadni odustanak Vam neće ni na koji način naštetiti.

Napominjemo kako je istraživanje **u potpunosti anonimno** (svakom sudioniku će se dodijeliti brojevi kod), a s podacima će se postupati povjerljivo i u skladu sa svim etičkim standardima za istraživanja ovoga tipa.

Istraživanje se provodi putem sinkronog intervjua, na osnovu unaprijed pripremljenih polustrukturiranih pitanja i u trajanju od otprilike 60 minuta. Intervju će se provesti grupno (prema strukturi sudionika), putem Zoom videopoziva.

Vaši rezultati će se koristiti samo zajedno s rezultatima drugih sudionika, tj. u skupnom obliku, a uvid u rezultate istraživanja imat ćete i po njihovoj objavi.

Svojom izjavom o suglasnosti upisanom u *chat* Zoom videopoziva u kojem sudjelujete, potvrđujete da ste upoznati s gore navedenim informacijama i da ste odlučili sudjelovati u istraživanju, kao i da ste **suglasni s video i tonskim zapisom** individualnih ili grupnih intervjua, za potrebe transkripcije i analize prikupljenih podataka.

Zahvaljujemo na suradnji!